

KU LEUVEN

FACULTEIT SOCIALE WETENSCHAPPEN

**MASTER OF SCIENCE IN DE VERGELIJKENDE EN INTERNATIONALE
POLITIEK**

**Neotraditionalisme en LHBT-rechten in het Russisch
Buitenlands Beleid**

Promotor : Prof. Dr. K. MALFLIET

Assessor: M. VERMEULEN

Verslaggever : PROF. DR. P. VERMEERSCH

MASTERPROEF
aangeboden tot het
verkrijgen van de
graad van Master of
Science in de
Vergelijkende en
Internationale
Politiek
door
Tim CHRISTIAENS

Academiejaar 2015-2016

KU LEUVEN

FACULTEIT SOCIALE WETENSCHAPPEN

**MASTER OF SCIENCE IN DE VERGELIJKENDE EN INTERNATIONALE
POLITIEK**

**Neotraditionalisme en LHBT-rechten in het Russisch
Buitenlands Beleid**

Promotor : Prof. Dr. K. MALFLIET

Assessor: M. VERMEULEN

Verslaggever : PROF. DR. P. VERMEERSCH

MASTERPROEF
aangeboden tot het
verkrijgen van de
graad van Master of
Science in de
Vergelijkende en
Internationale
Politiek
door
Tim CHRISTIAENS

Academiejaar 2015-2016

“La mutation de civilisation à laquelle nous assistons ne peut se contenter de réhabiliter l’amour en le délavant du mépris. L’intentionnalité est un désir formulé consciemment qui s’incarne, pénètre dans le corps et, se trouvant plongé au sein du chaos émotionnel, trace sa voie à travers une conjuration de désirs et de pulsions.” – (Vaneigem, 2010)

Samenvatting

LHBT-rechten zijn een bekend twistpunt tussen Rusland en de Europese Unie sinds de invoering in 2013 van een Russische federale antipropagandawet gericht tegen homoseksuelen. Deze wet komt echter niet uit het niets. De introductie van LHBT-repressie loopt parallel met de opkomst van het neotraditionalisme. Dit verband noopt de vraag naar welke correlaties er zijn tussen de onderdelen van het neotraditionalisme en argumenten voor LHBT-repressie in de Russische argumentatie ten opzichte van het buitenland. Om dit te onderzoeken onderneemt deze thesis een exploratieve discoursanalyse van de *Foreign Policy* en *National Security Concepts*, uitspraken van de Russisch Orthodoxe Kerk en speeches en interviews van Vladimir Poetin.

Inhoudsopgave

1. Inleiding: LHBT-rechten in Rusland	8
2. Neotraditionalisme en LHBT-rechten.....	9
2.1 <i>Neotraditionalisme: tien aspecten in de literatuur.....</i>	<i>11</i>
2.2 <i>LHBT-repressie: zes argumenten in de literatuur.....</i>	<i>21</i>
2.3 <i>Aanzetten tot correlaties in de literatuur.....</i>	<i>25</i>
3. Onderzoeksontwerp	28
3.1 <i>Dataselectie en -codering.....</i>	<i>30</i>
3.2 <i>Limiteringen van het onderzoek.....</i>	<i>38</i>
4. De Foreign Policy en National Security Concepts	40
4.1 <i>Het demografisch probleem.....</i>	<i>41</i>
4.2 <i>Een Russische unieke beschaving met traditionele waarden..</i>	<i>41</i>
4.3 <i>Mensenrechten ondermijnen de Russische morele soevereiniteit</i>	<i>46</i>
4.4 <i>Homoseksuelen als buitenlandse agenten.....</i>	<i>48</i>
4.5 <i>Conclusie.....</i>	<i>50</i>
5. De Russisch Orthodoxe Kerk.....	51
5.1 <i>Het demografisch probleem.....</i>	<i>51</i>
5.2 <i>Mensenrechten ondermijnen de Russische morele soevereiniteit</i>	<i>53</i>
5.3 <i>Een Russische unieke beschaving met traditionele waarden..</i>	<i>57</i>
5.4 <i>Homoseksualiteit als zonde.....</i>	<i>58</i>
5.5 <i>Conclusie.....</i>	<i>60</i>
6. Vladimir Poetin	62
6.1 <i>Het demografisch probleem.....</i>	<i>63</i>
6.2 <i>Mensenrechten ondermijnen de Russische morele soevereiniteit</i>	<i>64</i>
6.3 <i>Een Russische unieke beschaving met traditionele waarden..</i>	<i>66</i>
6.4 <i>Mannelijkheid en politieke legitimiteit</i>	<i>67</i>
6.5 <i>Conclusie.....</i>	<i>68</i>
7. Conclusie.....	69
8. Bibliografie.....	73

<i>Primaire bronnen</i>	73
<i>Secundaire bronnen</i>	76
9. Appendix: Tabellen met de frequentie van NVivo-codes.....	85

1. Inleiding: LHBT-rechten in Rusland

De laatste jaren is de repressie van lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transgenders (LHBT) een kenmerk van het Russisch regime geworden tot grote ergernis van de Europese Unie. De EU heeft sinds 2010 immers de promotie van LHBT-rechten tot speerpunt van haar buitenlands beleid gemaakt (Raad, 2010). In 2013 is dit thema op de voorgrond van de internationale politiek verschenen toen de Russische Doema unaniem propaganda voor ‘niet-traditionele seksuele relaties’ in het bijzijn van kinderen verbood (Kremlin, 2013a). LHBT-rechten zijn sindsdien een van de zoveel twistpunten tussen de EU en Rusland.

Hoewel men de loep kan richten op de EU zelf (Mos, 2013), is het hier verstandig om ontwikkelingen in Rusland zelf te bestuderen. Als men bijvoorbeeld kijkt naar de veroordelingen van het Europees Parlement, lijkt de EU de motieven van Rusland te reduceren tot homofobie, of “*the irrational fear of, and aversion to, male and female homosexuality and lesbian, gay, bisexual and transgender (LGBT) people based on prejudice*” (EP, 2012). De tegenstander van tevoren irrationeel noemen, sluit echter elke vorm van discussie uit. Om het Russisch standpunt te begrijpen en reële discussie mogelijk te maken, is het opportuun om niet te snel naar diagnoses te grijpen. De zogenaamde ‘neotraditionalistische ommekeer’ van 2012 (Sakwa, 2014) beweegt Rusland richting traditionele waarden en weg van West-Europese gebruiken. Het is daarom verstandig om LHBT-repressie te begrijpen vanuit het discours rond traditionele waarden.

Welke verband heeft het neotraditionalisme met de argumenten voor LHBT-repressie in Ruslands discours met het buitenland? Heel wat literatuur stelt immers een correlatie tussen neotraditionalisme en LHBT-repressie in het algemeen vast (Zorgdrager, 2013; Kozlovskaya, 2013; Wilkinson, 2014; Sperling, 2015; Makarychev & Medvedev, 2015), maar het wordt tijd om na te gaan *welke* aspecten van neotraditionalisme correleren met *welke* argumenten voor LHBT-repressie. Dat zou een meer genuanceerde discussie toelaten. Deze thesis vormt een exploratief onderzoek naar deze correlaties. Het tweede hoofdstuk behandelt daarom de

literatuur omtrent neotraditionalisme en LHBT-repressie in Rusland om deze twee begrippen te ontleden in meerdere onderdelen. De onderzoeksstrategie vormt het onderwerp van hoofdstuk 3. Deze thesis voert een discoursanalyse uit op de *Foreign Policy Concepts* en *National Security Concepts* van Rusland (hoofdstuk 4) en publieke uitspraken van de Russisch Orthodoxe Kerk (hoofdstuk 5) en Vladimir Poetin (hoofdstuk 6).

2. Neotraditionalisme en LHBT-rechten

De laatste jaren is LHBT-repressie een centraal thema in de Russische politiek geworden (Kozlovskaya, 2013). Het is echter geen volstrekt nieuw fenomeen. In de middeleeuwen was Rusland relatief tolerant, vergeleken met het Westen (Kondakov, 2008, 23). Dat veranderde met de verwestering van het strafrecht onder Peter de Grote en Nicolaas I toen homoseksuele betrekkingen stelselmatig verboden werden (Essig, 1999, 4; Kondakov, 2013, 405-406). Onder invloed van liberale opposanten (Healey, 2001, 100-109), werd homoseksualiteit kortstondig gedecriminaliseerd na de Russische Revolutie. In 1933 verbood Stalin echter de praktijk opnieuw (Healey, 2002, 361). Deze criminaliseringsperiode eindigde in 1993 toen het Russisch strafrecht hervormd werd onder Westerse auspiciën (Kon, 2010, 18; Kondakov, 2013, 414). Ondanks de opkomst van LHBT-organisaties, was de decriminalisering toch een verrassing.¹ Er was immers geen publiek debat geweest noch waren LHBT-organisaties geconsulteerd (Healey, 2001, 249). Hetzelfde

¹ Net voor de val van de Sovjet-Unie was er een minimale LHBT-beweging rond illegale publicaties (*samizdat*) en de aidsproblematiek (Healey, 2001, 245-247; Nemtsev, 2008, 18). In het begin van de jaren '90 ontstonden er veel meer LHBT-organisaties, maar in het midden van de jaren '90 was de oproer weer gaan liggen (Essig, 1999; Nemtsev, 2008). De oorzaken waren een gebrek aan gemeenschappelijke doeleinden en binnenlandse steun, een grote afhankelijkheid van Westerse fondsen, de economische crisis van 1998, etc. Bovendien ontwikkelde de homogemeenschap zich vooral commercieel via consumptiepatronen en minder in politieke zin (Kondakov, 2014, 161).

gebeurde in 1999 toen Rusland homoseksualiteit van de lijst van psychische aandoeningen haalde om de *WHO International Classification of Diseases* aan te nemen (Kon, 2010, 18).

Hoewel er vandaag weinig sprake is van recriminalisering, is het juridisch kader beduidend verstrengd. Vanaf 2006 zijn *gay pride parades* systematisch verboden in Sint-Petersburg en Moskou. Een enquête uit 2011 wijst uit dat 60% van de Russische bevolking instemt met zo'n verbod (Sperling, 2015, 73) en onderzoek van het Levada Centrum twee jaar later (2013) trekt dat cijfer zelfs op naar 73%. In Moskou heeft de rechtbank *parades* verboden voor maar liefst 100 jaar (Sperling, 2015, 199). Wanneer de evenementen illegaal plaatsvinden, komt het vaak tot gewelddadige confrontatie met extreemrechtse militanten en de politie (Underwood, 2011). In 2012 is de Dima Yakovlev-wet ingevoerd die de adoptie van Russische wezen door families uit de VS onmogelijk gemaakt, uit vrees voor adopterende homokoppels (Makarychev & Medvedev, 2015, 48).² Ten slotte zijn er de beruchte wetten die propaganda verbieden voor 'niet-traditionele seksuele relaties' in het bijzijn van kinderen (Sozayev, 2013b; Wilkinson, 2014). Zij zijn eerst ingevoerd in een aantal regio's zoals Ryazan, Arkhangelsk en Sint-Petersburg, waarna de wetgeving is gefederaliseerd in 2013. In oktober 2015 hebben Ivan Nikitchoek en Nikolai Arefiev van de Communistische Partij een wetsvoorstel in de federale Doema geïntroduceerd om de specificatie omtrent 'het bijzijn van kinderen' uit de wet te schrappen om zo elke publieke manifestatie van homoseksualiteit te verbieden (Russia Today, 2015). De introductie van deze wetten ging gepaard met morele eigenrichting en homofob geweld (Kon, 2010, 19; Wilkinson, 2014, 370; Persson, 2015, 270).

Deze gevallen staan niet los van de algemene evolutie van Rusland. De wijzigende houding omtrent homoseksuelen correleert immers met de opkomst van traditionele waarden (Sakwa, 2014), maar "*what is precisely meant by 'tradition' and 'traditional values'*" (Zherebyatyevev, 2014, 212)? De literatuur omtrent Russisch

² Dezelfde wet stipuleert ook dat Rusland NGO's kan ontmantelen die geld ontvangen van Amerikaanse burgers en een bedreiging vormen voor de belangen van Rusland. Hiermee werd het terrein van de zogenaamde 'buitenlandse agentenwet' vergroot (Sakwa, 2014, 201).

neotraditionalisme biedt tien aspecten (2.1), terwijl onderzoek omtrent homoseksualiteit in Rusland zes argumenten voor LHBT-repressie aangeeft (2.2).

2.1 Neotraditionalisme: tien aspecten in de literatuur

Sakwa (2014, 74) gebruikt de term ‘neotraditionalisme’ om een ommezwaai in het Russisch discours te duiden rond 2012, het jaar van Poetins herverkiezing tot president. Het kiespubliek nam Poetins ambitie voor een derde termijn niet volledig in dank af en hij moest zich keren tot conservatief populisme om het volk aan zich te binden (Sakwa, 2014, 194; Makarychev & Medvedev, 2015, 49). Zo’n conservatisme is echter niet volledig nieuw, maar veeleer een uitvergroting van tendensen die vroeger reeds kenmerkend waren voor Poetins politiek (Makarychev, 2008; Stent, 2008; Sakwa, 2012).

Het concept ‘neotraditionalisme’ impliceert dat men een terugkeer wenst naar een verleden dat wordt beschouwd als ‘traditioneel’. Doorheen de geschiedenis is er iets verloren gegaan dat opnieuw moet gewaardeerd worden. Op basis van deze conceptuele analyse zou men een specifieke tijdsperiode verwachten waaraan het ‘neotraditionalisme’ refereert en waarvan de waarden beschreven worden als ‘traditionele waarden’. Dat is echter een verkeerde benadering. Er is immers binnen het Russisch conservatisme geen consensus over welk tijdperk nu precies ‘de gouden eeuw’ was. Volgens ‘de Roden’ is dat de Sovjet-Unie, terwijl ‘de Witten’ nostalgisch teruggrijpen naar de voorcommunistische monarchie (Engström, 2014, 368). De betekenis van ‘traditionele waarden’ is sterk afhankelijk van aan wie men het vraagt (Medushevsky, 2013, 172). Bovendien beroepen conservatieven zich niet uitsluitend op waarden uit het verleden, maar ook op Westerse, moderne en postmoderne, kritieken op de liberale democratie (Chebankova, 2013; Engström, 2014). Het is dus onmogelijk om het neotraditionalisme te karakteriseren via de verwijzing naar een specifieke periode uit het verleden waarvan men de waarden vandaag zou willen herintroduceren. Het is een hedendaagse constructie van een glorieus verleden.

In de semiotiek noemt men zulke termen ‘vlottende betekenaars’ (Chandler, 2002, 78-79). ‘Traditionele waarden’ is een term die geen vaste betekenis heeft, maar voor allerlei zaken kan gebruikt worden. Dit begrip blijft met andere woorden altijd hopeloos vaag. Dat is echter niet toevallig. Volgens Ernesto Laclau (1996, 36-47; Jørgensen & Phillips, 2002, 38-40) zijn alle politiek mobiliserende termen vlottende betekenaars. Woorden als ‘vrijheid’, ‘solidariteit’, ‘traditie’, enz. moeten individuen verenigen met heel verschillende aspiraties en verwachtingen. Om mensen te kunnen mobiliseren moet een term vaag genoeg zijn om al deze verschillen te kunnen maskeren. In dit geval moet ‘traditionele waarden’ ambigu genoeg blijven om de Roden en de Witten te verenigen. In plaats van een lijst op te stellen met traditionele waarden focust de literatuur rond neotraditionalisme daarom veeleer op de functionaliteit van traditionele waarden. Wat verwachten actoren van een waarde vooraleer ze haar ‘traditioneel’ willen noemen? Een attitude wordt een traditionele waarde als ze beantwoordt aan een conservatief wereldbeeld en conservatieve acties kan legitimeren. In de literatuur rond neotraditionalisme kan men tien aspecten van het neotraditionalisme vinden, vijf binnenlandse (a) en vijf buitenlandse (b). Deze zijn (a1) coöperatie met de Kerk, (a2) *muzhik* mannelijkheid, (a3) het gebruik van nationale symbolen, (a4) biopolitiek, (a5) thanatopolitiek, (b1) het pleidooi voor een multipolaire wereld van beschavingen, (b2) de kritiek op het Westen dat het zijn christelijk erfgoed vergeten is, (b3) oppositie tegen het Westen, (b4) de verspreiding van beschavingssymbolen in het Nabije Buitenland en (b5) een mannelijk buitenlands beleid. LHBT-repressie kan met andere woorden een ‘traditionele waarde’ worden als zij conformeert aan een aantal aspecten van het neotraditionalisme. Als bijvoorbeeld een specifiek motief voor LHBT-repressie impliceert dat er moet gecooëpereerd worden met de Kerk, nationale symbolen worden gehanteerd, er oppositie is tegen het Westen, enz., dan is het waarschijnlijk dat dit motief voor LHBT-repressie aanzien wordt als een neotraditionalistisch standpunt.³

³ In wat volgt, reduceer ik het concept ‘neotraditionalisme’ niet tot een reeks empirisch waarneembare variabelen. Vaagheid is immers een noodzakelijke voorwaarde voor het succes van ‘traditionele waarden’. Zoals ik bovendien

(a1) Poetin onderhoudt een ‘symfonische’ coöperatie met de Russische Orthodoxe Kerk, of ROK (Lomagin, 2012; Wilkinson, 2014). De term ‘symfonie’ is echter ambigu. Voor Sperling (2015, 282) bijvoorbeeld betekent het dat “*in this symbiotic relationship, the Church provided an ideology and a constituency for Putin, and, in exchange for its support, the Church had gained access and influence in the policy sphere on such issues as abortion, gay rights, and religious education in schools.*” Bodin (2013, 223) daarentegen definieert het als “*co-operation, mutual support and mutual responsibility without one side intruding into the exclusive domain of the other.*” Essentieel aan al deze definities is echter dat de ROK inhoud moet geven aan de Russische identiteit, uitgedragen door de overheid (Wilkinson, 2014, 368). Als de Kerk ergens voor of tegen is, dan is dat een traditionele waarde. Orthodoxe identiteit heeft altijd reeds een intense connectie gehad met Russische identiteit (Ekonomtsev, 2001: Malfliet, 2013, 77), maar nu verschaft de ROK ook concrete attitudes om ‘Rus te worden’.⁴

(a2) Feministische onderzoekers benadrukken de rol van mannelijkheid in de Russische politiek. Zij beweren dat de genderrollen grondig veranderd zijn tijdens de jaren ‘90 onder

zal aantonen in het onderzoeksontwerp hindert een reductie ook de beantwoording van de onderzoeksvraag. Kwalitatieve onderzoeksmethoden, zoals discoursanalyse, gebruiken *sensitizing concepts* (Bryman, 2012, 388) die niet te reduceren zijn tot een vooraf bepaald aantal vaste indicatoren, maar open genoeg zijn om impliciete boodschappen in de empirische realiteit te vatten. Aangezien de onderzoeksvraag een studie van de Russische argumentatie vereist, is het noodzakelijk om de impliciete premissen van de Russische redeneringen te expliciteren. *Definitive concepts* zouden deze impliciete elementen missen.

⁴ Coöperatie betekent niet dat de belangen van Kerk en Staat altijd samenvallen. Elke symfonie kent dissonante akkoorden. Zo schrijft Stoeckl (2014, 113) over het mensenrechtenbeleid van beide actoren: “*The Russian government wants a multipolar international system without the constraints of a supranational legal order based on human rights, and it does not want international interference in its domestic politics. The Patriarchate, on the other hand, wants to prevent the extension of human rights into areas of family and private law, and it wants to seal off Russian society from ‘harmful’ liberalization and pluralization.*”

invloed van het kapitalisme (Sperling, 2015, 56-60). In navolging van Judith Butler (1990) veronderstellen zij dat gender geen biologisch gegeven is, maar een sociale constructie. Men is geen man, maar wordt man door te voldoen aan sociale verwachtingspatronen. In het Rusland van de jaren '90 hing mannelijkheid plots af van financieel succes en het vermogen tot consumeren. De werkloosheid en armoede van de economische crisis verhinderden mannen echter om de rol van kostwinner op te nemen (Riabov & Riabova, 2014, 25). Voor hen betekende de crisis een demasculinatie (Zorgdrager, 2013, 221; Sperling, 2015, 60). Nieuwe maatschappelijke normen voor mannelijkheid waren niet gekoppeld aan middelen om die mannelijkheid aan te nemen. Als mannelijkheid geen essentie is, maar een constructie die *performed* moet worden, dan is deze situatie een krenking van de Russische mannelijkheid.

Vandaag compenseert het regime voor deze demasculinatie vanuit het paradigma van de *muzhik* (Sperling, 2015, 36-39). “[*The muzhik is the macho man who*] is sturdy, tough, and strong: he doesn't talk too much but makes his deeds speak for him. Neither does the muzhik share the liberal values of political correctness; in this environment, sexism and homophobia are not seen as vices” (Riabov & Riabova, 2014, 27). Om werkelijk man te zijn, moet men zich gedragen als een macho en zich niet inlaten met Westerse, liberale waarden. Een man vergroot zijn aanzien als hij de aandacht krijgt van mooie, jonge vrouwen⁵ (Sperling, 2015, 39) of wanneer hij andere mannen symbolisch kan verkrachten (Sperling, 2015, 249).⁶

⁵ Dat verklaart waarom politici, en vooral Poetin, voor zichzelf campagne voeren door zich te profileren als *muzhiki* met veel vrouwelijke fans. Zo bestaan er een aantal liedjes waarin Poetin wordt bezongen als de ideale man (*Takogo kak Putin*, *Draka za Putina*, enz.) en hebben studentinnen van de Moskovische universiteit eens een pin-up kalender met onthullende foto's van henzelf aan Poetin gegeven als verjaardagscadeau (Sperling, 2015, 1 & 39). Ook Medvedev heeft echter zijn 'Medvedev girls' (Sperling, 2015, 99-100) en Limonov zijn 'Angels' (Sperling, 2015, 101).

⁶ Dat laatste verwijst naar het fenomeen van *topping* (Sperling, 2015, 17-19). Door zichzelf retorisch te portretteren als de verkrachter van een andere

(a3) Ten derde zoekt het neotraditionalisme naar nationale symbolen om de eenheid van de Russische, traditionele natie te belichamen. Zo heeft het regime een bruikbaar verleden gevonden in de herwerkte versie van het Sovjet-volkslied, het tsaristische embleem van de tweehoofdige adelaar⁷, enz. (Stent, 2008, 1091). Poetin heeft ook zichzelf gelanceerd als de ideale *muzhik* en symbool voor het vaderland (Zorgdrager, 2013, 222; Riabov & Riabova, 2014, 26; Johnson, 2014, 584-586).⁸ De beroemde PR-campagnes van

man – door *on top* te liggen – kan een man zijn macht over andere mannen uitdrukken. Dat verklaart, volgens Sperling (2012, 249), bijvoorbeeld waarom een campagne tegen Boris Nemtsov hem kleinerde door te beweren dat hij een slachtoffer was van verkrachting in de gevangenis. Nemtsovs antwoord draaide mee in dezelfde logica wanneer hij zijn critici ‘Poetins verwijfde homo’s (*petukhi*)’ noemde (Sperling, 2015, 108). Sperling geeft in de buitenlandse politiek het voorbeeld van de VS tijdens de Eerste Golfoorlog, toen slogans verschenen zoals ‘*Up Saddam’s ass*’ en ‘*Saddam, bend over*’. De pointe is om de status van de tegenstander te ondermijnen door zijn mannelijkheid in vraag te stellen. Enkel een vrouw of een verwijfde man kan immers onderaan liggen, zo gaat de redenering. Dit soort interpretaties zijn vooral belangrijk om de rol van raketten als symbolische fallussen te duiden. Als bijvoorbeeld Rusland angst heeft om getroffen te worden door Amerikaanse raketten, dan is dat niet enkel als reële bedreiging, maar ook als symbolische vernedering. Raketten *symboliseren* de mannelijkheid en kracht van een staat.

⁷ In connectie met de innige band tussen Kremlin en ROK merkt Bodin (2013, 225) op dat de tweehoofdige adelaar wel eens geïnterpreteerd wordt als de dubbele institutie van de samenleving door Kerk en Staat.

⁸ Volgens de Duitse historicus Ernst Kantorowicz (1997) diende de middeleeuwse soeverein als individueel lichaam (*corpus naturale*) het mystieke lichaam (*corpus mysticum*) van het volk in zich te verenigen. De natie werd één in het unieke lichaam van de vorst. Dit beeld was een secularisatie van de incarnatie van de christelijke gemeenschap in Jezus Christus. Poetin geeft hier een meer hedendaagse, biologische invulling aan. De biologische gezondheid van het lichaam van de natie is gesymboliseerd in het gezonde lichaam van Vladimir Poetin. Dit geeft zijn lichaam het aura van iets hogers, namelijk de gezondheid van de natie als geheel. Dit systeem onderwerpt het volk aan de ene figuur die hen via zijn lichaam verbindt. Voor de geschiedenis van de biologisering van Kantorowicz’ opvatting over soevereiniteit: zie (Agamben, 1998).

Poetin die op tijgers jaagt, judo beoefent of in ontbloot bovenlijf gaat vissen, kaderen in dit project. Poetin dient als symbool voor de hervonden mannelijkheid van Rusland.⁹

(a4) De duurzaamheid van dit beleid hangt af van diepgaande interventies in de levenswijzen van de bevolking. “*Classical Putinism largely left personal affairs to the individual, but in his third term the tutelary regime demanded a higher degree of personal conformity and sought to reshape the whole system of ‘biopolitics’, the relationship between self and society (and not just the political regime). The condemnation of multiculturalism, same sex marriage, single sex adoptions, the propagation of [LGBT] life styles, and ‘slavish’ westernism were the foundations of a new conservatism*” (Sakwa, 2014, 47). Met ‘biopolitiek’ doelt Sakwa op de filosofie van Michel Foucault (1976).¹⁰ Het concept verwijst naar de opkomst van moderne technieken om het leven van de bevolking rechtstreeks te controleren om het productiever te maken, daar waar middeleeuwse en vroegmoderne staten zich niet inlieten met geboortecijfers, sterfstatistieken, enz. In het Russische geval is het pronatalistisch beleid een goed voorbeeld. De overheid investeert sterk in maartegelen die het geboortecijfer optrekken. Dat gaat bijvoorbeeld

⁹ Er is ook een riskante zijde aan deze strategie. Wanneer Poetin om een of andere reden faalt zijn *muzhik* imago in stand te houden, is meteen zijn politieke legitimiteit ondermijnd. Dat gebeurde bijvoorbeeld toen Poetin verdacht werd van botox te gebruiken en de oppositie hem vervolgens ‘Putin Botoks’ noemde (Sperling, 2012, 257).

¹⁰ Soboleva & Bakhmetjev (2015) gebruiken ook het concept ‘biopolitiek’, maar formuleren het te vaag. Volgens hen is de overheid vooral geïnteresseerd in het elimineren van individualiteit die niet vooraf gestructureerd is door de staat. Dat is ten eerste een vreemde lezing van Foucault, aangezien die ‘biopolitiek’ als term heeft geïntroduceerd om negatieve machtsopvattingen (‘macht als verbod en uitsluiting’) te ontwijken in ruil voor een machtsanalytiek die macht percipieert als producent van individuele identiteit. Er *is* met andere woorden geen individu zonder macht. Ten tweede, vergeet deze lezing wat biopolitiek uniek maakt. Alle macht kan tot op zekere hoogte hoogte individualiteit ondermijnen, maar biopolitiek is wezenlijk de bestuurlijke promotie van de biologische gezondheid van de bevolking. Bij Soboleva & Bakhmetjev is hier weinig van te vinden.

zo ver dat op Kamp Seliger seks tussen net getrouwde koppels met speciaal voorziene tenten actief aangemoedigd werd (Lucas, 2007a).

(a5) Zoals Esposito (2008) en Agamben (2005) in het algemeen hebben verduidelijkt en Makarychev & Medvedev (2015) hebben toegepast op het Russisch neotraditionalisme, heeft biopolitiek ook een duistere, thanatopolitieke kant. Zij is immers “*un pouvoir de faire vivre ou de rejeter dans la mort*” (Foucault, 1976, 181). Thanatopolitiek is de poging het voortbestaan van de maatschappij te verzekeren door een vreemd element dat van binnenuit de maatschappij ten gronde richt, te bestrijden. De wet en burgerrechten zijn ondergeschikt aan de bescherming van de bevolking en kunnen dus opgeschort worden in tijden van nood. Als een bepaald gevaar de identiteit van de bevolking ondermijnt, dan moet de rechtstaat wijken (Sakwa, 2014, 65; Makarychev & Medvedev, 2015, 46). In zo’n regime ontstaat de neiging om kritiek op de overheid te interpreteren als een aanval op de bevolking zelf. Wie de neotraditionalistische wereldbeschouwing niet aanvaardt, door bijvoorbeeld LHBT-rechten te verdedigen, moet wel het einde van Rusland wensen, zo luidt de redenering. Zulke mensen zijn zogezegd geen (echte) Russen. De bevolking moet bijgevolg beschermd worden voor deze vreemde elementen, zelfs al hebben die er zich in vermengd (Kon, 2010, 129; Sakwa, 2014, 127). Wie het regime fundamenteel bekritiseert, kan niet anders dan een buitenlandse agent zijn.¹¹

¹¹ Engström (2014) komt tot gelijkaardige conclusies op basis van de Russische politieke theologie in plaats van de Russische biopolitiek. Zij beweert dat de verbinding tussen interne en externe vijanden waarmee de opschorting van de rechtsorde gerechtvaardigd wordt, haar herkomst vindt in de angst voor de komst van de Antichrist aan het Einde der Tijden. Het Orthodoxe Christendom denkt de mens sterker dan Westerse religies in het teken van de verlossing en de Apocalyps (Antonov, 2014, 25) met als gevolg de politisering van de Antichrist als een metafysische vijand die Rusland en bij uitbreiding de christelijke wereld tracht te vernietigen. Ik kies echter voor de biopolitieke benadering omdat dit minder speculatief is. Het is immers lastig om de zelf-identificatie van Rusland als kracht tegen de Apocalyps te begrijpen als Russische actoren slechts zelden zo’n theologisch taalgebruik hanteren.

(b1) Het neotraditionalisme in het buitenlands domein transformeert het oorspronkelijke pleidooi voor een multipolaire wereld door het een civilisationele dimensie te geven (Chebankova, 2013, 301-303; Medushevsky, 2013; Persson, 2015, 266). Multipolariteit is reeds sinds Primakov onderdeel van het Russisch buitenlands beleid als reactie op de Amerikaanse poging tot unipolarisme (Sakwa, 2008; Sussex, 2012). De oorspronkelijke idee was echter vooral dat Rusland een eigen moderniseringsproject had, onafhankelijk van en anders dan het Westen (Freire, 2012). Rusland is in deze wereldbeschouwing een *great power* met een eigen invloedssfeer.¹² Het neotraditionalisme bouwt hierop verder door de wereld op te delen in beschavingen met elk hun eigen cultuur (Sakwa, 2012, 458; Doegin, 2014a). De verschillende beschavingsblokken hebben elk eigen waarden die zij niet kunnen opleggen aan de andere. Chebankova (2013, 303) spreekt daarom van *civilizational sovereignty*. Elke beschaving bepaalt autonoom haar eigen politiek traject zonder externe interventie.

(b2) In een wereld opgedeeld in beschavingen wordt het Westen voorgesteld als het tegenovergestelde van de Russische traditionele waarden (Persson, 2015, 269). Met een twist op het EU discours rond '*common values*', beweert Rusland dat West-Europa haar christelijke traditionele waarden heeft verloochend en dat het aan Rusland is om die nieuw leven in te blazen. Door bijvoorbeeld homoseksualiteit te aanvaarden is '*gayropa*' een vertegenwoordiger van moreel verderf geworden (Wilkinson, 2014, 268). In deze

¹² Achter deze vrees voor marginalisering gaat het denken van Duits jurist Carl Schmitt schuil, die zeer populair is in Russische conservatieve milieus. Schmitt (2011) pleit voor een terugkeer naar de Westfaalse orde en bekritiseert het liberalisme als tegenpool van die orde. Volgens Schmitt is de postmoderne wereld, gebouwd op economische coöperatie en mensenrechten, een gevaar voor de wereldvrede. De neutralisering van politieke conflicten (*das Politische*) via economie of moraal doet die conflicten terugkeren in oncontroleerbare vormen. We kunnen dan beter het gecontroleerde geweld van de Westfaalse orde aanvaarden. Voor een hedendaagse toepassing van Schmitts geografische gedachtengoed: zie (Galli, 2010).

context heeft Rusland de messiaanse missie om de achteruitgang tegen te houden (Persson, 2015, 268).¹³

(b3) Als de wereld opgedeeld is in beschavingen en het Westen haar cultureel erfgoed heeft verloochend, organiseert Rusland oppositie tegen Westerse pogingen om de Russische en internationale politiek te beïnvloeden (Chebankova, 2013, 302; Medushevsky, 2013, 172). Het Westen en de rest delen zagezegd niet meer dezelfde waarden op basis waarvan consensus kan gevormd worden. Westerse diplomatieke projecten en *soft power*-technieken worden bijgevolg aanzien als bedreigingen voor de niet-Westerse beschavingen en moeten in die hoedanigheid tegengehouden worden (Engström, 2014, 365; Antonov, 2014, 20).¹⁴

(b4) Een beschaving wordt een eenheid via de identificatie met gedeelde symbolen die gemeenschappelijke waarden belichamen. Rusland zet daarom sterk in op *public diplomacy* om

¹³ Dit verklaart Alexander Doegins oproep voor een ‘katechonisch leiderschap’ voor Rusland (Doegin, 2014b, 63; Engström, 2014). De *katechon* is een politiek theologisch concept afkomstig uit de brieven van Paulus. Hij is de kracht die de komst van de Antichrist en het Einde der Tijden voorkomt. Carl Schmitt (2011) identificeert het Romeinse Rijk en de Katholieke Kerk als de *katechon*. In de Russische verbeelding is Poetin soms ook de leider die de komst van anarchie en chaos vermijdt. In dit verhaal speelt het Westen geregeld de rol van de Antichrist (Engström, 2014).

¹⁴ Een typisch voorbeeld is de repressieve wetgeving omtrent NGO’s (Johnson, 2014, 586). “[Since 2006] NGOs were required to undergo a mandatory registration process, and the criteria for the denial of registration were extremely broad. In particular, foreign NGOs could be outlawed if they were deemed to threaten Russia’s ‘sovereignty, political independence, national unity and uniqueness, and Russia’s cultural heritage and national interests’” (Horvath, 2011, 18). De restricties werden verstrengd in 2012 toen NGO’s met buitenlandse financiële bronnen moesten registreren als ‘buitenlandse agenten’, een term die aan spionage doet denken, of boetes betalen tot 50,000 roebels (Sakwa, 2014, 168). In 2015 ten slotte stelde een wet het regime in staat stelt om ‘ongewenste NGO’s’ te ontmantelen (BBC, 2015). De impact van deze specifieke wet is nog onduidelijk, gegeven haar recente datum. Toch blijken LHBT-organisaties bij de primaire doelwitten te horen van dit soort wetten (Intergroup on LGBT Rights, 2014).

haar invloedssfeer aan zich te binden (Medushevsky, 2013; Simons, 2014). Organisaties zoals de ROK (Stent, 2008, 1091), aanwezig in alle Slavische staten, dienen als beschavingssymbolen de Russische boodschap te verspreiden in het Nabije Buitenland (Bodin, 2013, 229), analoog aan de nationalistische symboliek in de binnenlandse politiek.

(b5) Feministisch onderzoek verbindt de nadrukken in buitenlands beleid die volgen uit de oppositie tegen het Westen (sovereiniteit, non-interventie, zelfgenoegzaamheid, enz.) met de wederopstanding van de Russische mannelijkheid (Sperling, 2015, 76). Eigenschappen die toegeschreven worden aan een *muzhik* zijn ook idealen in de buitenlandse politiek. In de jaren '90 eisten Westerse mogendheden de convergentie van Rusland met het Westen, wat geen onverdeeld succes is gebleken (Morozov, 2002; Tsygankov & Tarver-Vahlquist, 2009; Bachkatov, 2012).¹⁵ In de VS ontstond toen het beeld van een vrouwelijk Rusland dat begeleid moest worden door de sterkere VS (Williams, 2012, 1-3). Door zich

¹⁵ De precieze oorzaak van de divergentie is moeilijk te doorgronden. Auteurs zoals Lukyanov (2008, 1113) en Sakwa (2012, 459-461) wijten het aan botsende geografische voorstellingen van de wereld. Terwijl de EU leeft in een postsoevereine, geglobaliseerde wereld bestuurd via *governance*, denkt Rusland in een klassiek Westfaals kader van natiestaten in een anarchische arena. Morozov (2002, 421) daarentegen beweert dat de beslissing om Rusland te identificeren als opvolger van de Sovjet-Unie schuldig is. Vanaf dat moment bleef er voor Rusland geen andere weg meer open dan zich te identificeren in oppositie met het Westen. De literatuur omtrent EU-Ruslandrelaties bukt ook van de hypothesen over wanneer precies de fase van divergentie begint. Volgens Belokurova (2010, 457) is het de intrede van Poetin als president, volgens Haukkala (2009, 1763) de Tweede Tsjetsjeense Oorlog, volgens Bachkatov (2012, 320) de uitbreiding van de EU en de NAVO, enz. De houding van Rusland ten opzichte van het Westen is echter altijd reeds ambivalent geweest. Reeds in 1992 zei Russisch minister van buitenlandse zaken Andrei Kozyrev: "*The task at hand facing Russia [is] a dual one of becoming a normal democratic country while also preserving the original and unique contours of Russia*" (geciteerd in Haukkala, 2010, 71). Het staat alleszins vast dat Rusland enkel kon afwijken van Europese verwachtingen vanaf ze de financiële middelen had om dat te bekostigen (Sussex, 2012, 204).

internationaal op te stellen als onafhankelijk en krachtdadig heeft Rusland haar mannelijkheid opnieuw bevestigd.

Het concept ‘neotraditionalisme’ kan ontrafeld worden in tien componenten. Op het binnenlandse domein is er sterkere coöperatie met de ROK, een nadruk op *muzhik* mannelijkheid, de zoektocht naar nationale symbolen en biopolitieke en thanatopolitieke interesses in het besturen van de bevolking. In het buitenlands beleid wil Rusland zich afzetten tegen het Westen en een eigen beschaving opbouwen op basis van traditionele waarden. Zij verwijst daarbij naar de Westerse vergetelheid van het Christendom, een mannelijk buitenlands beleid en beschavingssymbolen. Gevisualiseerd levert dat het volgende resultaat:

Neotraditionalisme	
Binnenland	Buitenland
Coöperatie met ROK	Multipolariteit van beschavingen
<i>Muzhik</i> mannelijkheid	Westerse vergetelheid van het christelijk erfgoed
Nationale symbolen	Oppositie tegen het Westen
Biopolitiek	Verspreiding van beschavingssymbolen
Thanatopolitiek	Mannelijk buitenlands beleid

2.2 LHBT-repressie: zes argumenten in de literatuur

In de recente literatuur rond homoseksualiteit in Rusland poneren onderzoekers zes Russische argumenten voor LHBT-repressie, namelijk (1) het demografisch probleem, (2) de verdenking van

buitenlandse agenten, (3) de herovering van morele soevereiniteit, (4) de uniciteit van de Russische beschaving in een multipolaire wereld, (5) homoseksualiteit als zonde en (6) politieke legitimering via de vertoning van mannelijkheid.¹⁶

(1) Kondakov (2014, 164), Persson (2015, 262), Sperling (2015, 154) en Zorgdrager (2013, 227) verwijzen naar het demografisch probleem. Rusland heeft in de eerste twee decennia van haar bestaan gekampt met lage geboortecijfers binnen de etnisch Russische bevolking. Een pronatalistisch beleid moet hierop antwoorden. In dit geval is niet-reproductieve homoseksualiteit een obstakel voor de instandhouding van de bevolking en dus af te keuren.

(2) De repressie van homoseksuelen wordt geregeld verbonden aan de verdenkingen jegens NGO's (Stoeckl, 2014, 100). Deze laatste zouden *foreign agents* zijn die de belangen van het Westen in Rusland promoten (Kon, 2010, 32). Deze buitenlandse agenten leggen zogegegd de wil van een minderheid op aan de

¹⁶ Buiten de literatuur rond neotraditionalisme bevinden zich andere hypothesen die hier buiten beschouwing blijven. Ten eerste, ziet de EU het probleem in een gebrek aan ontwikkeling en een wil om te stigmatiseren. Repressieve wetten komen voort uit "*LGBTI-phobia*" (Raad, 2013). De verwijzing naar de bescherming van kinderen is in dit verhaal dan ook een dekmantel voor homofobie (Kochetkov, 2013, 4-5). Meer historisch gezinde auteurs, zoals Zorgdrager (2013, 219-221) en Baer (2002, 514), vermoeden dat het trauma van de goelags in de USSR een rol speelt. Verkrachting was er wijdverbreid en homoseksualiteit wordt daardoor verbonden aan de onmenselijke toestand van de kampen: "*The criminals (blatari) have nothing human. They are all pederasts, and they embody the monstrous. They have sex with young men (who are called girly names) and dogs. The blatari's victims of sexual abuse are depicted without any compassion. The men in the passive sexual role are described as a nameless crowd of disgusting deviants, interchangeable with dogs*" (Zorgdrager, 2013, 220). Mannen veroordeeld voor homoseksuele betrekkingen betraden de kampen als *opuscheny*, de laagste rang onder gevangenen (Essig, 1999, 8-13). Bijgevolg waren zij veelvuldig slachtoffer van collectieve verkrachtingen. De meesten stierven in de kampen door moord of nalatigheid. Deze gevallen worden geregeld in de getuigenissen van de goelags vermeld: zie bijvoorbeeld (Grossmann, 2013, 96-97).

meerderheid via buitenlandse steun (Persson, 2015, 264-265). Het Westen is bereid die steun te geven om zo Rusland zwak te houden.¹⁷ Het regime maakt dit gevaar geloofwaardig via complottheorieën over een internationale homoseksuele lobby van Westerse oorsprong met de expliciete intentie om Rusland moreel te breken (Kon, 2010, 32; Zorgdrager, 2013, 227-228; Wilkinson, 2014, 368). Een indicatie

¹⁷ De gelijkschakeling tussen homoseksuelen en buitenlandse agenten is immers minder gek dan men op het eerste gezicht zou denken. Sinds de oostwaartse uitbreiding van de EU, zijn LHBT-rechten integraal onderdeel geworden van het Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid van de EU (Swiebel, 2009; O'Dwyer, 2012; Holzhaecker, 2013; Mos, 2013). Mensenrechten, en dus ook LHBT-rechten, waren immers een pijler in de Kopenhagen Criteria. In 2010 heeft de EU hierop verder gebouwd door een *Toolkit* aan te nemen, die aangepast is in 2013. Dit kadert in de EU's zelf-identificatie als *normative power* (Manners, 2002; Balfour, 2006; Mos, 2013). In Rusland heeft dat project in het verleden teleurstellende resultaten opgeleverd door gebrek aan sanctiemogelijkheden, interne verdeeldheid, de weigering om het standpunt van Rusland serieus te nemen, etc. (Panebianco, 2006, 133-138, Keukeleire & Delreux, 2014, 140-143), vooral gedurende de Tsjetsjeense conflicten (Forsberg & Herd, 2005; Haukkala, 2009, Fawn, 2009, 1793-1799). Een gelijkaardig verhaal speelt zich af in de promotie van LHBT-rechten (Raad, 2010; Raad, 2013). De EU hoofdkwartieren en missies monitoren de situatie in andere landen en sturen die data door naar de Europese Dienst voor Extern Optreden (EDEO). Op basis hiervan worden politieke dialogen en multilaterale initiatieven in internationale organisaties gestart en NGO's financieel gesteund (EDEO, 2015). Daarnaast zijn er nog indirecte vormen van overtuiging, zoals publieke veroordelingen. De bedoeling van zulke overtuigingspogingen is om Rusland in een discours te plaatsen waarin het moet kiezen tussen Europese beschaving of Aziatische barbarij (Neumann, 1998, 29; Romanova, 2009, 53; Morozov & Rumelili, 2012, 36). Door zichzelf uit te roepen tot vertegenwoordiger van 'Europa', tracht de EU Rusland te dwingen om LHBT-rechten te aanvaarden als het wilt vasthouden aan haar Europese identiteit. Daarnaast identificeert de Russische bevolking homoseksuelen vaak met Westerse invloeden vanwege de *pride parades* (Sarajeva, 2013, 157; Stella, 2014). Hoewel de evenementen door Russische activisten georganiseerd worden, zijn er amper Russische homoseksuelen aanwezig. In plaats daarvan lopen veel Westerse activisten en politici mee. Voor een kritiek op de Westerse benadering van LHBT-rechten in buitenlands beleid in het algemeen: zie (Manalansan, 1997; Kollman & Waites, 2009).

van de link tussen homoseksualiteit en het Westen is dat de standaardterm voor homoseksuele propaganda, *gei propaganda*, een letterlijke overname is van het Engelse *gay* (Persson, 2015, 257). Volgens veel Russen is homoseksualiteit dan ook een Westers importproduct (Kon, 2010, 29).¹⁸

(3) Wilkinson (2014) wijst op het Russisch revanchisme tegenover het Westen. Vandaag affirmeert Rusland haar morele soevereiniteit door traditionele waarden te verkiezen boven seculiere mensenrechten. Deze laatste zijn zogezegd instrumenten om de Westerse levensstijl en politiek te verspreiden (Morozov, 2002, 410; Namli, 2013, 137; Persson, 2015, 266-267). In deze theorie is LHBT-repressie vooral reactief. Het is *omdat* het Westen, en vooral de EU (Mos, 2013), pro-LHBT is dat Rusland tegen is. Zo vermeldt Antonov (2014, 20) bijvoorbeeld dat rechters uitspraken tegen LHBT-rechten in Rusland onder meer rechtvaardigen als een bescherming van de Russische cultuur tegen het Westen.

(4) Het wantrouwen jegens Westerse invloed hoeft echter niet reactief te zijn. LHBT-repressie kan evenzeer fungeren om inhoud te geven aan de Russische beschaving als een unieke, traditionele beschaving die anders is dan het Westen, zonder een rechtsreekse confrontatie aan te gaan (Zorgdrager, 2013, 214; Wilkinson, 2014, 368). Medushevsky (2013) traceert de geschiedenis van deze opvatting in het 20ste-eeuws conservatisme waar ‘de nationale geest van Rusland’ een *Sonderweg* legitimeerde. In deze benadering staan er niet twee posities tegenover elkaar, maar is er ruimte voor pluraliteit en co-existentie. De meeste auteurs leggen de nadruk op antagonisme, maar, zoals verder in de thesis duidelijk zal worden, is deze positie daarvan te onderscheiden. LHBT-rechten worden afgewezen niet *omdat* ze uit het Westen komen, maar omdat ze vreemd zijn aan de Russische beschaving (Kon, 2010, 29).

¹⁸ De seksuele geografie van de Sovjet-Unie keert hier in zekere zin terug (Healey, 2001, 253). Volgens dit discours was de Sovjet-Unie een seksueel zuivere plaats gevangen tussen het onderontwikkelde Oosten en het decadente Westen. Los van het zogezegd onderontwikkelde Oosten, blijkt de mythe van het decadente Westen hardnekkig. Rusland is zogezegd een oord van zuivere, reproductieve seksualiteit en het Westen is gecorrumpeerd.

(5) Zorgdrager (2013, 224) en Stoeckl (2014, 35-36) kijken naar LHBT-repressie als een uitdrukking van de religieuze idee dat homoseksualiteit een perversie is van de menselijke natuur. Vooral volgens de ROK is homoseksualiteit een zonde en daarom mag zij niet gepromoot worden in de publieke ruimte. Mensenrechten dienen vooral de mens te vrijwaren van het kwade en moeten dus ondergeschikt worden aan morele normen (Kazmina, 2014, 227; Stoeckl, 2014, 74-77). Secularisering daarentegen biedt enkel keuzevrijheid, maar maakt geen onderscheid meer tussen goede of slechte keuzes (Elsner, 2014, 171).

(6) Feministisch onderzoek van Sperling (2012, 247), Zorgdrager (2013, 221-222) en Riabov & Riabova (2014, 29) wijst uit dat de *performance* van mannelijkheid essentieel is voor politieke legitimiteit in Rusland. Door zich af te zetten tegen ‘verwijfde’ homoseksuelen houden Russische politici hun mannelijkheid en dus hun macht in stand. Hoe mannelijker een politicus zich gedraagt, hoe meer vertrouwen hij krijgt van zijn kiespubliek. Pro-LHBT-standpunten zijn dus electoraal inopportuum.

2.3 Aanzetten tot correlaties in de literatuur

De weinige teksten die zowel neotraditionalisme als LHBT-repressie onderzoeken, leggen geregeld verbanden tussen beide vast. Elk van de argumenten voor LHBT-repressie hangt zo samen met een aantal aspecten van het neotraditionalisme:

(1) Het demografisch probleem wordt door Persson (2015, 263) en Kondakov (2014, 164-165) verbonden met biopolitiek. Om de demografie van Rusland in stand te houden heeft de overheid een pronatalistisch programma opgezet om seksuele, reproductieve normaliteit te promoten en ‘abnormaliteit’ af te raden. Daarnaast legt Zorgdrager (2013, 227) voor de ROK de connectie met thanatopolitiek, coöperatie met de ROK, oppositie tegen het Westen en de multipolariteit van beschavingen. In de uitspraken van Hilarion Alfeev leest zij een oorlogsretoriek tegen het Westen. Volgens Hilarion verspreidt het Westen morele degeneratie als een ziekte en moet de Russische beschaving, met hulp van de Kerk, deze vijand bezweren om de eigen ondergang te vermijden.

(2) De verdenking dat homoseksuelen buitenlandse agenten zijn, hangt samen met thanatopolitiek (Persson, 2015, 263-264) en oppositie tegen het Westen (Kon, 2010, 29-33; Wilkinson, 2014, 365). Het argument is dan dat homoseksuelen onderdeel zijn van een Westers complot om Rusland zwak te houden en daarom ageren als interne vijanden binnen de Russische politiek.

(3) Het morele soevereiniteitsargument wordt verbonden met thanatopolitiek (Wilkinson, 2014, 370), oppositie tegen het Westen (Wilkinson, 2014, 365; Persson, 2015, 265) en een mannelijk buitenlands beleid (Riabov & Riabova, 2013, 28-29). De idee is dat de herovering van de morele soevereiniteit noodzakelijk is om de Russische samenleving te beschermen voor de permissieve levensstijl geïmporteerd uit het Westen. Rusland kan opnieuw zijn kracht en onafhankelijkheid als mannelijke internationale actor bevestigen door deze import tegen te houden. Zorgdrager (2013, 226-227) voegt daar aan toe dat de oppositie tegen het Westen en de Westerse vergetelheid van het christelijk erfgoed voor morele soevereiniteit in de ROK aanwezig zijn. In de Kerk beweert men dat Rusland zich tegen Westerse invloed moet verzetten omdat deze zich heeft afgekeerd van christelijke tradities.

(4) In een treffende opmerking verbindt Wilkinson de uniciteit van de Russische beschaving als argument tegen LHBT-rechten met coöperatie met de ROK: “*To be properly Russian is to be Orthodox Christian and against homosexuality*” (2014, 368). De Kerk geeft inhoud aan de uniciteit van de Russische beschaving en *in casu* betekent dat afkeuring van homoseksualiteit.

(5) Het zondigheidsargument hangt in de literatuur vooral samen met coöperatie met de ROK, zowel in het discours van de overheid (Soboleva & Bakhmetjev, 2015, 279-280) als in de uitspraken van de ROK zelf (Zorgdrager, 2013, 223). Aangezien de Kerk zonde van deugd kan onderscheiden, is zij ook een centrale actor in de afkeuring van homoseksualiteit als zondig.

(6) De *performance* van mannelijkheid voor politieke legitimering, ten slotte, wordt verbonden met het ideaal van de *muzhik* (Riabov & Riabova, 2013; Zorgdrager, 2013, 222; Sperling, 2015). Politici zoals Poetin moeten zich distantiëren van homoseksualiteit om hun imago als *muzhik* in stand te houden en zo populariteit te vergaren.

De aanzetten tot correlaties in de literatuur zijn hieronder in de “Correlaties in de Literatuur”-tabel (CL-tabel) visueel weergegeven:

Overheid	
Argument voor LHBT-repressie	Neotraditionalisme
1) Het demografisch probleem	Biopolitiek
2) Homoseksuelen als buitenlandse agenten	Thanatopolitiek
	Oppositie tegen het Westen
3) Mensenrechten ondermijnen de Russische morele soevereiniteit	Thanatopolitiek
	Oppositie tegen het Westen
	Mannelijk buitenlands beleid
4) Een Russische unieke beschaving met traditionele waarden	Coöperatie met de ROK
5) Homoseksualiteit als zonde	Coöperatie met de ROK
6) Mannelijkheid en politieke legitimiteit	<i>Muzhik</i> mannelijkheid
De ROK	
Argument voor LHBT-repressie	Neotraditionalisme
1) Het demografisch probleem	Thanatopolitiek
	Multipolariteit van beschavingen
	Coöperatie met de ROK
	Oppositie tegen het Westen
2) Homoseksuelen als buitenlandse agenten	/
3) Mensenrechten ondermijnen de Russische morele soevereiniteit	Oppositie tegen het Westen
	Westerse vergetelheid van het christelijk erfgoed
4) Een Russische unieke beschaving met traditionele waarden	/
5) Homoseksualiteit als zonde	Coöperatie met de ROK

3. Onderzoeksontwerp

Het vorige hoofdstuk zet de componenten uiteen van het neotraditionalisme en argumenten voor LHBT-repressie op basis van de reeds beschikbare literatuur. De beschreven correlaties zijn echter onvolledig. Deze thesis onderneemt met NVivo een exploratieve discoursanalyse om de CL-tabel aan te vullen. De onderzoeksvraag is: *welke correlaties zijn er tussen neotraditionalistische aspecten en de argumenten voor LHBT-repressie in Ruslands argumentatie voor het buitenland?*

De verwijzing naar correlatie dient verwarring omtrent causaliteit te vermijden. Een nadruk op causaliteit zou verzanden in een kip-of-het-ei-verhaal. Is bijvoorbeeld coöperatie met de ROK de oorzaak van de opvatting van homoseksualiteit als zondig, of vinden de mensen homoseksualiteit zondig en beroepen ze zich daarom op de ROK? Bovendien vraagt een onderzoek naar causaliteit een veel ruimere dataset dan wat haalbaar is in deze thesis.

Daarnaast verwijst de onderzoeksvraag naar een specifiek soort taalgebruik, namelijk die van de argumentatie. Rusland formuleert zes argumenten voor LHBT-repressie en grondt dat in de tien aspecten van het neotraditionalisme. Dat heeft echter grote gevolgen voor de analyse van de documenten. De taaldadentheorie toont aan dat uitspraken niet altijd letterlijk zeggen wat ze doen (Searle, 1969; Skinner, 2002). Bijvoorbeeld de uitspraak “Ben jij soms in de kerk geboren?” is letterlijk een vraag naar de geboorteplaats, maar in feite een berisping voor de deur open te laten staan. Deze uitspraak bevat dan de impliciete boodschap “Ik keur jouw gedrag af”.¹⁹

¹⁹ Austin (1975), Searle (1970) en Skinner (2002) specificieren dit onderscheid tussen impliciete en expliciete boodschap als een driedelig onderscheid tussen het locutionair, illocutionair en perlocutionair aspect van

De onderzochte documenten hebben ook zulke impliciete boodschappen, namelijk die van argumenten aan te reiken. Wat er concreet gezegd wordt, moet dus geïnterpreteerd worden in dit licht. De conclusie is telkens dat een argument voor LHBT-repressie gerechtvaardigd is, terwijl de premissen voor deze conclusie stammen uit het neotraditionalisme. Dat wordt echter zelden zo expliciet geformuleerd. Het is met andere woorden onverstandig om enkel de letterlijke formuleringen van de aspecten van neotraditionalisme en argumenten voor LHBT-repressie in ogenschouw te nemen. Net zoals het voorbeeld over geboren zijn in de kerk, worden geregeld argumenten aangereikt in termen die op zichzelf genomen geen zuivere weergave van neotraditionalisme of LHBT-repressie zijn. Dit heeft gevolgen voor de operationalisering van ‘neotraditionalisme’ en ‘argumenten voor LHBT-repressie’ (zie *infra*). Het vraagt om het gebruik van *sensitizing concepts* in plaats van *definitive* concepts (Bryman, 2012, 388). De concepten ‘neotraditionalisme’, ‘argument voor LHBT-repressie’ en hun onderdelen mogen niet gereduceerd worden tot een vast aantal empirische indicatoren, maar moeten open genoeg blijven om impliciete boodschappen op te nemen.

een uitspraak. Als men opnieuw het voorbeeld ‘Ben jij soms in de kerk geboren?’ neemt, dan is het locutionaire aspect de letterlijke, expliciete betekenis van een uitspraak. Het illocutionaire aspect is wat de spreker wilt doen met die uitspraak, namelijk iemand berispen voor het open laten staan van de deur. De perlocutionaire kant van de uitspraak is wat de spreker wenst te bekomen bij de toehoorder, *in casu* het bevel om de deur te sluiten. In dit onderzoeksontwerp verwijst ‘expliciet’ naar de locutionaire en ‘impliciet’ naar de illocutionaire kant. De thesis bestudeert de neotraditionalistische argumenten die gegeven worden om LHBT-repressie te rechtvaardigen. Het perlocutionaire effect is in dat geval altijd hetzelfde, namelijk het publiek overtuigen van een bepaald standpunt. Het expliciet, locutionaire aspect van het discours moet wel aangevuld worden met de explicite van de argumentatie zelf, het illocutionaire element. Het geven van argumenten gebeurt immers zelden letterlijk in een argumentatieve spreekstijl. De uitspraak ‘ik blijf binnen, want het regent’ is bijvoorbeeld pas volledig als we de argumentatie volledig expliciteren tot ‘het regent, en als het regent, blijf ik binnen, dus ik blijf binnen’.

3.1 Dataselectie en -codering

Aangezien de onderzoeksvraag focust op de Russische argumentatie voor het buitenland, moeten actoren en data geselecteerd worden die zich richten op een buitenlands publiek en zowel neotraditionalisme als LHBT-rechten vermelden. Wat de actoren betreft, bestudeer ik: (1) de *Foreign Policy* (FPCs) en *National Security Concepts* (NSCs), (2) de ROK en (3) Vladimir Poetin:

(1) Het Kremlin heeft FPCs gepubliceerd in de jaren 1993, 2000, 2008 en 2013 en NSCs in 1997, 2000 en 2009. De FPCs geven de krachtlijnen weer van het Russische buitenlands beleid en de NSCs van de nationale veiligheid. Ik bekijk alle documenten tussen 2000 en 2013 omdat die van de jaren '90 te oud zijn om iets mee te delen omtrent de opkomst van neotraditionalisme of LHBT-repressie.

(2) De ROK is een belangrijke speler in het Russisch LHBT-beleid (Zorgdrager, 2013; Stoeckl, 2014).²⁰ De basisdocumenten zijn het Sociaal Concept (ROK, 2000) en de Mensenrechtendoctrine (ROK, 2008). De ROK onderhoudt ook websites voor haar externe betrekkingen (<https://mospat.ru/en/>) en vertalingen van sleutelteksten (<http://orthodoxeurope.org>). Samen met de basisdocumenten leveren de websites een selectie van 15 documenten over homoseksualiteit.²¹

²⁰ Net zoals Zorgdrager (2013), Zherybyatyev (2014) of Lomagin (2012) behandel ik de ROK als een unitaire actor. Stoeckl (2014, 32) beargumenteert echter dat er twee facties binnen de ROK zijn, namelijk een diplomatisch conservatieve groep en een radicaal anti-Westerse groep. Bijgevolg zegt het Moskovische Patriarchaat niet altijd hetzelfde als bijvoorbeeld de *World Russian People's Council*. De onderscheidingen tussen al deze instellingen opnemen, zou echter een grootschaliger onderzoek vereisen.

²¹ Het gaat om de volgende 15 documenten in chronologische volgorde:
-2000: "Bases of the Social Concept of the Russian Orthodox Church", (<https://mospat.ru/en/documents/social-concepts/>).
-2003: "Bishop Hilarion Alfeyev: Christian Witness to Uniting Europe. A View from the Russian Orthodox Church", (<http://orthodoxeurope.org/page/4/17.aspx>).

(3) Vladimir Poetin, ten slotte, heeft geregeld zijn LHBT-beleid publiek verdedigd. Ik heb 9 documenten geselecteerd via de website van het Kremlin (<http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts>). Nadien heb ik nog

-2005: “Metropolitan Kirill of Smolensk and Kaliningrad: There is no Freedom without Responsibility”, (<http://orthodoxeurope.org/print/14/79.aspx>).

-2006a: “Metropolitan Kirill of Smolensk and Kaliningrad: Human Rights and Moral Responsibility. Part I”, (<https://mospat.ru/archive/en/2006/04/30688/>).

-2006b: “Metropolitan Kirill of Smolensk and Kaliningrad: Human Rights and Moral Responsibility. Part II”, (<http://orthodoxeurope.org/page/14/98.aspx>).

-2006c: “Russian Orthodox Church Discusses Western Human Rights”, (<http://orthodoxeurope.org/page/14/94.aspx>).

-2006d: “World Russian People’s Council: Declaration on Human Rights and Dignity”, (<https://mospat.ru/archive/en/2006/04/30728/>).

-2007: “Bishop Hilarion Alfeyev: Problems of Family and Sexual Ethics in the Debate between Christianity and Western Secular Civilization”, (<http://orthodoxeurope.org/page/14/119.aspx#1>).

-2008a: “Metropolitan Kirill of Smolensk and Kaliningrad: ‘The Bible calls it a Sin’”, (<http://orthodoxeurope.org/page/14/135.aspx>).

-2008b: “Metropolitan Kirill: Caution of Many Orthodox Christians speaking of Human Rights is Justified, as they Fear to Embrace the Alien and Harmful to the Soul Ideas along with the Good and Correct ones”, (<http://orthodoxeurope.org/print/19/2/516.aspx>).

-2008c: “Bishop Hilarion Alfeyev: Setting Objectives for Christian-Muslim Dialogue and Cooperation”, (<http://orthodoxeurope.org/page/14/149.aspx>).

-2008d: “The Russian Orthodox Church’s Basic Teachings on Human Dignity, Freedom and Human Rights”, (<https://mospat.ru/en/documents/dignity-freedom-rights/>).

-2011: “Theological and Canonical Commission at the Holy Synod of the Ukrainian Orthodox Church Makes Public Its Resolution on Abortions and Same-Sex marriages”, (<https://mospat.ru/en/2010/01/22/news12084/>).

-2012: “Bishop Hilarion Alfeyev: Political Correctness Mania Destroys Europe”, (<https://mospat.ru/en/2012/04/10/news61203/>).

-2013: “The Religious Factor in International Relations”, (<http://rusскиymir.ru/en/publications/140144/>). De bron is sinds de verzameling van de data in augustus 2015 niet meer te bereiken via www.mospat.ru, waar ze oorspronkelijk vandaan kwam.

één document apart toegevoegd, namelijk een CNN-interview met Poetin, waarnaar geregeld in de literatuur verwezen wordt (Kondakov, 2010, 5; Kondakov, 2014, 164).²²

De dataselectie van (2) en (3) is gebeurd op basis van een zoekactie in de drie net vermelde websites in augustus 2015.²³ Ik heb gezocht naar ‘homosexuality’ en nadien handmatig de documenten eruit gefilterd waar er inhoudelijk niets over homoseksuelen werd gezegd – bijvoorbeeld wanneer het woord slechts eenmaal verschijnt in een lijst met andere onderwerpen, maar er niet op wordt ingegaan – of waar de ROK of Poetin niet zelf aan het woord zijn. Qua

²² Het gaat om de volgende 10 documenten in chronologische volgorde:

-2010: “Transcript of the TV Interview Prime Minister Vladimir Putin gave to CNN’s Larry King”, (<http://archive.premier.gov.ru/eng/events/news/13147/>).

-2013a: “News Conference following the Russia-EU Summit”, (<http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/18253>).

-2013b: “Interview to Channel One and Associated Press news agency”, (<http://en.kremlin.ru/events/president/news/19143>)

-2013c: “News Conference with President of Finland Sauli Niinistö”, (<http://en.kremlin.ru/events/president/news/18405>).

-2013d: “Meeting with Representatives of Different Orthodox Patriarchates and Churches”, (<http://en.kremlin.ru/events/president/news/18942>).

-2013e: “Press Statement and Answers to Journalists’ Questions following Russian-Dutch Talks”, (<http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/17850>).

-2014a: “Press Statements and Answers to Journalists’ Questions following Russian-Austrian Talks”, (<http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/46060>).

-2014b: “Meeting with Members of the Holy Synod and Representatives of the Local Orthodox Churches”, (<http://en.kremlin.ru/events/president/news/46247>).

-2014c: “Interview to Russian and Foreign Media”, (<http://en.kremlin.ru/events/president/news/20080>).

-2014d: “Vladimir Putin’s Interview with Radio Europe 1 and TF1 TV Channel”, (<http://en.kremlin.ru/events/president/news/45832>).

²³ De datum is van belang aangezien de websites van de ROK werken met een zoekfunctie die niet op elk moment dezelfde resultaten oplevert. De zoekactie is dus moeilijk herhaalbaar, wat nadelig is voor de externe betrouwbaarheid (Bryman, 2012, 390).

tijdsspanne heb ik mij beperkt tot de periode tussen 2000 en 2013 voor de ROK en tussen 2010 en 2014 voor Poetin. De kortere tijdsspanne voor Poetin komt voort uit de aard van de gehanteerde website die enkel zijn uitspraken als president en niet als premier verzamelt.

De keuze voor deze drie actoren sluit de analyse van anderen uit. Ik laat bijvoorbeeld de media onbesproken, aangezien Persson (2015) dit reeds onderzocht heeft, alsook de LHBT-organisaties zelf, reeds bestudeerd door Kondakov (2011) en Soboleva & Bakhmetjev (2015). Daarnaast laat ik uitspraken van andere politici, zoals Yelena Mizulina of Vitaly Milonov, onbesproken, aangezien die moeilijk systematisch te verzamelen zijn en veelal onvertaald zijn gebleven. Zij zijn dan ook niet zo belangrijk in de buitenlandse argumentatie.

Vervolgens moet de data gecodeerd worden volgens de componenten van het neotraditionalisme en de argumenten voor LHBT-repressie. Deze codering is geen exacte operationalisering van deze twee concepten. Ik behoud de aspecten van neotraditionalisme en LHBT-repressie als *sensitizing concepts* (Bryman, 2012, 388). Hier komt immers het onderscheid tussen impliciet en expliciet taalgebruik om de hoek kijken. De bestudeerde teksten zijn argumentaties, maar niet elke uitspraak presenteert zichzelf expliciet als een argument. De documenten spreken bijvoorbeeld geregeld over ‘de spirituele vernieuwing van Rusland’. Hoewel de letterlijke, expliciete betekenis identiek blijft, kan men met deze zinsnede impliciet andere dingen zeggen. De ene keer duidt zij op de constructie van een uniek Russische beschaving, de andere keer op een biopolitieke opvatting over de vitaliteit van de bevolking. Of een uitspraak onder een specifieke *node* het ene of het andere aspect van neotraditionalisme aanvoert, is sterk contextafhankelijk, open voor interpretatie en tot op zekere hoogte subjectief (Skinner, 2002, 114). Ik heb gekozen om de codering meer te laten aanleunen bij de expliciete kant van de tekst. De *nodes* hieronder geven veel voorkomende expliciete uitspraken weer. De aspecten van het neotraditionalisme en de argumenten voor LHBT-repressie zijn echter vaak impliciet en voegen betekenis toe aan de expliciete oppervlaktestructuur (Skinner, 2002, 120). De codes en de onderdelen van ‘neotraditionalisme’ en ‘argumenten voor LHBT-

repressie' sluiten dus niet altijd identiek op elkaar aan.²⁴ Schematisch biedt de codering het volgende overzicht:

Neotraditionalisme (binnenland)	Neotraditionalisme (buitenland)	Attitudes tegenover homoseksualiteit
Coöperatie met ROK	Het Westen is christelijk erfgoed vergeten	Decriminalisering op Europees verzoek
Spirituele vernieuwing	Roeping om traditionele waarden te verdedigen	Perversie van de menselijke natuur
Nationalistische symboliek	Verspreiding van beschavingssymbolen	Beschavingskeuze
Muziek mannelijkheid	Mannelijk buitenlands beleid	Homoseksualiteit is besmettelijk
Pronatalisme	Demasculinisatie	Bron van depopulatie
Thanatopolitiek ²⁵	Westerse interventie	Homoseksuelen als

²⁴ Jacques Derrida biedt een uitstekend voorbeeld van deze problematiek in zijn *Eperons* (1978). Daar analyseert hij de uitspraak “Ik ben mijn paraplu vergeten” uit de *Nachlass* van Friedrich Nietzsche. Hoewel de locutionaire kant van de uitspraak duidelijk is, bestaan er grote twijfels over de illocutionaire kant. Wat wou Nietzsche zeggen toen hij dit schreef? Is het een geheugensteuntje om de volgende keer zijn paraplu mee te nemen, een voorbeeld voor zijn theorie van actieve vergetelheid, een aanzet voor een onafgewerkt aforisme, etc.? Verschillende interpretaties zijn hier mogelijk en er is geen finale standaard om te beslissen welke interpretatie de beste is. Op dezelfde manier is het niet mogelijk om naadloos uit de uitspraken van de NSCs, FPCs, ROK of Vladimir Poetin af te leiden naar welke aspecten van het neotraditionalisme of van de argumenten voor LHBT-repressie verwezen wordt. Wat letterlijk geschreven staat, is immers onvoldoende om de illocutionaire strekking te achterhalen. Men moet de intentie van de spreker doorgronden (Skinner, 2002, 105), wat geen exacte wetenschap is.

²⁵ In tegenstelling tot de andere aspecten is deze natuurlijk niet letterlijk te vinden in de bestudeerde documenten. Het is immers, zoals reeds vermeld, een term van Michel Foucault. Thanatopolitiek omvat alle paragrafen die het voortbestaan van de maatschappij in vraag stellen en trachten te

	als moreel verderf	buitenlandse agenten
	Westerse buitenlandse agenten	Link met pedofilie
	Multipolariteit van beschavingen	

Zoals merkbaar zal zijn vanaf de FPCs en NSCs, zijn deze codes nog onvoldoende op het buitenlands domein. Aangezien het hier vaak om diplomatieke teksten gaat, verwoorden actoren hun doeleinden niet te sterk in traditionalistische of religieuze termen. De verwoordingen van de soevereine democratie en het nationaal belang zijn daarentegen wel algemeen aanvaard (Horvath, 2011; Sakwa, 2012; Tsygankov, 2013, 99).²⁶ Alle codes moeten dus naar een equivalent in termen van nationaal belang vertaald worden om een correct beeld te krijgen van het buitenlands beleid. Met zeer verschillende vocabularia kunnen de actoren soms hetzelfde zeggen. De onderliggende structuur van het vertoog is gelijk, maar er worden andere begrippen gebruikt om hem uit te drukken. Elke vertaling vergt echter interpretatie en is dus tot op zekere hoogte subjectief. De indicator ‘Westerse buitenlandse agenten’ is gemeenschappelijk aan beide vertogen en hoeft geen vertaling, maar de andere variabelen moeten als volgt omgezet worden:

verzekeren omdat er een vreemd element van binnenuit de maatschappij ten gronde richt.

²⁶ Rusland blijft hetzelfde discours hanteren in internationale betrekkingen, maar zegt er iets anders mee. Zoals later zichtbaar zal worden, tonen de stijgingen in neotraditionalistische concepten immers aan dat er een doorgedreven verandering op til is. De oudere termen krijgen een nieuwe werking door de combinatie met civilisationele en traditionele nadrukken. Dat wordt bevestigd door Doegin zelf, volgens wie het Kremlin stelselmatig zijn conservatieve filosofie heeft vertaald in beleid (geciteerd in Engström, 2014, 360). Het diplomatieke vertoog is bovendien effectiever in internationale retoriek dan traditionalistische frasen. Er is reeds een zekere ontvankelijkheid voor religieuze of nationalistische concepten nodig alvorens die iemand kunnen overtuigen (Burms, 2011, 147-159). Het Westen is echter ontvankelijker voor begrippen als ‘multipolariteit’ en ‘internationaal recht’ dan ‘beschaving’ of ‘traditionele waarden’.

Neotraditionalisme	Diplomatieke vertaling
a) Roeping traditionele waarden te verdedigen	Roeping internationaal recht te verdedigen
<p>De oproep traditionele waarden te verdedigen dient een gemeenschappelijke basis te leggen voor de verschillende beschavingen (ROK, 2008b) of Rusland af te schermen als niet-Westerse actor van Westerse invloed (ROK, 2013). Dezelfde rol vervult de verwijzing naar internationaal recht. Zorkins apologie voor het Westfaalse systeem (2004), een van de basisteksten voor het Russisch buitenlands beleid, verdedigt het internationaal recht en de VN als garantie voor de soevereine gelijkheid van staten. De universele aanvaarding van de principes van soevereiniteit en non-interventie biedt de beste mogelijkheid tot coöperatie (Romanova, 2002, 53; Sakwa, 2012, 455-456).</p>	
b) Het Westen is christelijk erfgoed vergeten	Geopolitieke achteruitgang van het Westen
<p>Het neotraditionalisme begrijpt de achteruitgang van het Westen via de opkomst van seculiere, in plaats van traditionele, waarden (ROK, 2003). In diplomatieke teksten wordt de achteruitgang van het Westen geopolitiek gevat. Het Westen verliest invloed in de wereld omdat het politiek en economisch zwak staat (Rywkin, 2012, 233; Malek, 2013). Het diplomatieke verhaal verwisselt dus een religieuze voor een politiek-economische zwakte. Bovendien toont Makarychev (2008, 50n4) aan dat soevereiniteit voor Rusland teruggaat naar “<i>the original spirit of Europe</i>”, die volgens Rusland vergeten is in West-Europa door de ontwikkeling van een postsoevereine EU (Lukyanov, 2008). In beide gevallen komt de zwakte dus voort uit een vergetelheid van een roemrijk verleden.</p>	
c) Westerse interventie als morele achteruitgang	Westerse interventie als politieke achteruitgang
<p>In het neotraditionalisme is het Westen een factor van morele achteruitgang omdat het schadelijke seculiere waarden verspreidt (ROK, 2013). In diplomatieke teksten schaadt het Westen de internationale vrede door politiek inopportune projecten, zoals het</p>	

gebruik van <i>soft power</i> om de interne soevereiniteit van andere staten te schaden (Morozov, 2002; Rywkin, 2012, 237). ²⁷	
d) Demasculinisatie	Schending van de soevereiniteit
De demasculinisatie van Rusland verwijst naar situaties waar Rusland emotioneel (Engström, 2014, 358) en agressief refereert aan pogingen van het Westen om Rusland te onderwerpen aan de Westerse moraal. Het Westen ondermijnt zo de mannelijke zelfstandigheid van Rusland als <i>great power</i> . Diplomatiek kan Rusland even heftig uit de hoek komen als het gaat om schendingen van de Russische soevereiniteit (Romanova, 2002; Tsygankov & Tarver-Vahlquist, 2009), hoewel het hier niet om een morele, maar een politieke onderwerping gaat.	
e) Mannelijk buitenlands beleid	Restauratie van de soevereiniteit
Om de mannelijkheid van Rusland opnieuw te asserteren in een situatie waarin deze gekrenkt is, tracht Rusland haar soevereiniteit te bewaren en te versterken.	
f) Verspreiding van beschavingssymbolen	Verspreiding van Ruslandgezinde actoren
De verspreiding van beschavingssymbolen dient een Slavische identiteit te creëren die eenheid geeft aan een particuliere beschaving (Kremlin, 2008). Los van het beschavingsdiscours waren er echter reeds pogingen om de post-sovietruimte aan Rusland te binden via Ruslandgezinde actoren, bijvoorbeeld de diaspora of Russkij Mir (Malek, 2013, 573).	
g) Multipolariteit van beschavingen	Politieke multipolariteit
Multipolariteit is reeds onderdeel van het Russisch discours sinds Primakov (Sakwa, 2008; Malek, 2013, 574). Eerst ging het echter om politieke grootmachten die elkaars macht uitbalanceerden en pas later zijn deze grootmachten begrepen als leiders van culturele	

²⁷ De ironie van deze anti-Westerse kritiek is natuurlijk dat Rusland zelf ook gebruik maakt van *soft power* om haar imago in de nabij gelegen staten op te krikken (Malek, 2013, 573). Dat is immers de bedoeling achter de verspreiding van beschavingssymbolen of Ruslandgezinde actoren.

3.2 Limiteringen van het onderzoek

Tussen droom en daad staan wetten, maar toch vooral praktische bezwaren. Aan elk onderzoek zijn grenzen verbonden en deze thesis vormt daar geen uitzondering op. Aangezien discoursanalyse een kwalitatieve onderzoeksmethode is, zijn de twee voor de hand liggende problemen de *researcher's bias* en de generaliseerbaarheid (Bryman, 2012, 405-406). Wat dat eerste betreft, is het probleem dat het interpreteren en coderen van teksten sterk afhankelijk is van de onderzoeker. Het probleem wordt vergroot door de splitsing tussen de expliciete en de impliciete kant van het discours. De *nodes* van NVivo en de onderdelen van 'neotraditionalisme' en 'argumenten voor LHBT-repressie' sluiten niet naadloos op elkaar aan. Er is interpretatie nodig om de impliciete onderdelen van de argumenten toe te voegen aan de tekst, wat de subjectiviteit van de onderzoeker introduceert (Bryman, 2012, 405). Het verlaagt de repliceerbaarheid van het onderzoek (Bryman, 2012, 390), maar het voordeel van zo'n open interpretatie is dat dit een creativiteit toelaat (Bryman, 2012, 403-404) die nodig is in Russische LHBT-kwesties, aangezien er hier nog weinig onderzoek is om zich op te baseren en de meeste ontwikkelingen van recente datum zijn.

De generaliseerbaarheid, of externe geldigheid (Bryman, 2012, 47-48), is geen probleem, omdat dit een *within-case analysis* is (Silverman, 2001, 248). Ik vergelijk niet met andere landen of met de impact van het neotraditionalisme op andere maatschappelijke domeinen, zoals het feminisme (Sperling, 2015). Er is dus ook geen noodzaak om resultaten te generaliseren.

In het geval van Russische politiek kan de representativiteit van de data wel problematisch zijn (Bryman, 2012, 428). De Russische beleidsvorming is immers opaak (Ledeneva, 2013). Naast een formeel machtsapparaat, of politiek systeem, is er ook een informeel netwerk van contacten (*sistema*), het politiek regime, dat het Russisch beleid vormgeeft (Malfliet, 2013, 21-22). Bijgevolg weet een onderzoeker nooit zeker of officiële documenten de

waarheid vertellen of niet. Dit probleem kan verholpen worden met een grootschaliger onderzoek waar de data uit deze thesis getrianguleerd worden (Bryman, 2012, 392) met gegevens uit andere onderzoeksmethodes (bijvoorbeeld participerende observatie) of bronnen (bijvoorbeeld interviews). Dit specifiek onderzoek focust echter op de presentatie van argumenten aan het buitenland en dus enkel op wat zichtbaar is aan het oppervlak.

In het specifieke geval van Poetin is het probleem echter ernstiger. Zelfs in zijn argumenten voor het buitenland sluipen impliciete referenties aan LHBT-repressie die noodzakelijk zijn om zijn discours naar waarde te schatten. Kondakov (2013, 404) beweert dat uitsluiting van homoseksuelen in Rusland vooral gebaseerd is op discursieve stiltes en op wat *niet* gezegd wordt. Volgens Kondakov is de Russische overheid vaak expliciet tolerant ten opzichte van homoseksuelen, maar is de wettelijke infrastructuur inherent heteronormatief.²⁸ Bij Poetin zijn zulke stiltes vaak aanwezig. Een uitspraak als “*the Russian people have their own cultural code, own tradition. It's not our business and we do not poke our nose into their affairs, and we ask for the same respect for our traditions and for our culture*” (Poetin, 2014c) sluit niet uitdrukkelijk homoseksuelen uit, maar heeft dat wel als (on)bedoeld effect vanwege de heteronormatieve context. Als berekend redenaar speelt Poetin met deze stiltes. Hij kent technieken om interviews te sturen en hoeft dus bijzonder weinig over homoseksualiteit expliciet te zeggen. Hij wijkt zelden af van een ingestudeerd antwoord voor journalistieke vragen.

Ten slotte is het onderzoek beperkt tot Engelstalige bronnen. Dat dreigt de representativiteit van de steekproef te ondermijnen voor zover dit geen adequaat beeld geeft van de interne ontwikkelingen in Rusland. Aangezien de onderzoeksvraag echter betrekking heeft op de presentatie van argumenten voor LHBT-repressie in het buitenland, hoeft de taal geen hindernis te vormen. Het leeuwendeel

²⁸ Zo vermeldt bijvoorbeeld het Russisch familierecht dat het huwelijk een verbond is tussen man en vrouw (Kondakov, 2013, 415). Deze formulering sluit homoseksuelen niet expliciet uit, maar heeft dat wel als effect. De recente verstrenging van de wet maakt uitsluiting weliswaar explicieter, maar een groot deel blijft nog steeds onder het oppervlak.

van de Russische communicatie met het buitenland gebeurt immers in het Engels of wordt naar het Engels vertaald.

4. De *Foreign Policy* en *National Security Concepts*

Er is geen enkele expliciete vermelding van LHBT-rechten in de FPCs of NSCs. Deze documenten behandelen dan ook meer algemene ontwikkelingen en focussen op buitenlands beleid. Daarnaast zijn sommige documenten te oud om LHBT-repressie waar te nemen en hebben zij een diplomatieke manier om zaken te zeggen zonder ze letterlijk onder woorden te brengen. Een voorbeeld van dit laatste staat in het FPC van 2013: “*Russia views its objectives as [...] extending the legal framework of international cooperation in order to improve the level of protection of rights and legitimate interests of Russian children living abroad*” (Kremlin, 2013b). Deze passage, afwezig in alle andere documenten, verwijst naar de invoering van de Dima Yakovlev-wet in 2012, toen Rusland adopties van weeskinderen door Amerikaanse gezinnen verbood, onder meer, uit vrees voor adopterende homokoppels.²⁹

Hoewel er amper rechtstreekse verwijzingen zijn, bestaan er dus wel impliciete toegangspoorten voor LHBT-repressie. Zondigheid en de versterking van mannelijkheid en politieke legitimiteit worden niet aangereikt. De andere vier wel: (4.1) het demografisch probleem, (4.2) de Russische unieke beschaving met traditionele waarden, (4.3) de mensenrechten ondermijnen de Russische morele soevereiniteit en (4.4) de kwalijke invloed van buitenlandse agenten.

²⁹ De Dima Yakovlev-wet verwijst naar een door Amerikanen geadopteerd kind dat gestorven is toen het uren alleen was achtergelaten in de auto. Rusland reageerde door de adoptie van Russische wezen door Amerikanen te verbieden met als rechtvaardiging dat ze daarmee de wezen beschermden tegen nalatige ouders. Gemakshalve vergat Rusland daarbij de gevaren van nalatige Russische weeshuizen (Sakwa, 2014, 201).

4.1 Het demografisch probleem

Verbonden met de tien aspecten van het neotraditionalisme verwijst het demografisch probleem in de NSCs en FPCs enkel naar biopolitiek. Het probleem komt geregeld ter sprake als een van de sociale uitdagingen voor Rusland. Het is echter geen centraal element, aangezien de vermeldingen in alle documenten relatief schaars zijn (zie appendix: tabel 1). “*The strategic goals in terms of ensuring national security in the area of improving the quality of life of Russian citizens are the reduction of social and material inequalities within the population, the stabilisation of population size in the medium term, and in the long term — the fundamental improvement of the demographic situation*” (Kremlin, 2009). Het demografisch probleem wordt niet voorgesteld als een existentiële uitdaging die de Russische beschaving als dusdanig in gevaar brengt. Er is dus geen sprake van thanatopolitiek.

Een pronatalistisch beleid moet het geboortecijfer optrekken (Kremlin, 2009) om zo het bevolkingsaantal op peil te houden. Homoseksuelen zouden bijgevolg een obstakel zijn, aangezien zij verondersteld zijn geen kinderen te krijgen.³⁰

4.2 Een Russische unieke beschaving met traditionele waarden

Het argument van de Russische unieke beschaving in de FPCs en NSCs doet beroep op vier aspecten van het neotraditionalisme, namelijk (a) biopolitiek, (b) multipolariteit van beschavingen, (c)

³⁰ Recent hebben Adriaens en De Block (2015) deze gemeenplaats betwist. De klassiek Griekse vorm van homoseksualiteit bijvoorbeeld sloot heteroseksuele relaties helemaal niet uit. In die tijd onderhielden oudere, *getrouwde* mannen relaties met jongere mannen tot die een bepaalde leeftijd bereikt hadden waarop zij zelf een jongere man konden charmeren. Deze praktijk was wijdverbreid in het Westen en het Midden-Oosten tot in de Renaissance. Vandaag reproduceren lesbische koppels zich vaak via kunstmatige inseminatie. Beweren dat homoseksualiteit *ipso facto* voortplanting uitsluit, is dus wat voorbarig.

coöperatie met de ROK en (d) de internationale verspreiding van beschavingssymbolen.

(a) Alle documenten getuigen van een nood aan spirituele vernieuwing voor Rusland om de bevolking in stand te houden: *“Economic disintegration, social stratification and the dilution of spiritual values promote tension between regions and the centre and pose a threat to the federal structure and the socio-economic fabric of the Russian Federation”* (Kremlin, 2000b). Vóór 2008 verwijzen deze uitspraken naar problemen omtrent federalisme en Tsjetsjeens terrorisme.³¹ Het land dreigde uit elkaar te vallen door religieus fanatisme en nationalistisch geweld. Het FPC van 2000 benadrukt daarom dat het bestrijden van terrorisme Ruslands *“most important foreign policy task”* is.

Naarmate de situatie in Tsjetsjenië stabiliseert (Russell, 2007, 131-148), nemen ook de verwijzingen naar terrorisme af. Waar het woord *‘terrorism’* 15 maal vermeld wordt in het FPC van 2000, staat het nog 10 keer in dat van 2013. Bovendien verschijnt het woord in 2013 vaak in lijsten met andere problemen en niet meer als *‘the most important foreign policy task’*. Toch verzwakt daarmee niet de nadruk op spirituele herbronning (zie appendix: tabel 1). Spiritualiteit krijgt dan ook een nieuwe betekenis. De vijand is niet meer extremistische, gewelddadige moslims uit de Kaukasus, maar een Westerse levensstijl. *“The main threats to national security in the cultural sphere are the dominance of production of mass culture oriented towards the spiritual needs of marginalised groups, and likewise unlawful infringements against cultural objects. Negative influences on the state of national security in the cultural sphere are intensified by [Western] attempts to revise perspectives on Russia's history, its role and place in world history; and by the propagandizing of a lifestyle based on permissiveness and violence, or racial, national and religious intolerance”* (Kremlin, 2009). Hoewel homoseksuelen hier niet expliciet vermeld worden, kunnen zij gemakkelijk geïdentificeerd worden als een ‘gemarginaliseerde groep’ die de Russische cultuur aantast met hulp uit het Westen (Persson, 2015, 264). Westerse losbandigheid dreigt zagezegd de

³¹ Voor een overzicht van de Tsjetsjeense conflicten: zie (Russell, 2007; Hughes, 2007).

culturele tradities van Rusland te beschadigen. De morele educatie van kinderen krijgt een centrale plaats in dit biopolitiek regime. Patriotische opvoedingsprogramma's en beschermingsmaatregelen tegen permissieve en gewelddadige levensstijlen op televisie dienen kinderen moreel te vrijwaren van kwalijke globalisering (Kremlin, 2009) om zo de bevolking in stand te houden. Het is dan ook niet toevallig dat het propagandaverbod van 2013 LHBT-propaganda verbiedt in de nabijheid van kinderen. De oplossing in dit conflict ligt in het aanvaarden van morele fundamenten voor de mensenrechten die ruimte geven voor lokale tradities (Kremlin, 2013).

(b) Zeker vanaf 2008 is de wereld, volgens het Kremlin, verdeeld in onafhankelijke beschavingen en wordt, zoals net vermeld, de Westerse levensstijl een bedreiging.³² Hoewel het multipolariteitsdiscours zelf constant blijft (zie appendix: tabel 2), komt er een variant bij die deze verdeling beschrijft in beschavingstermen. *“It is for the first time in the contemporary history that global competition is acquiring a civilizational dimension which suggests competition between different value systems and development models within the framework of universal democratic and market economy principles”* (Kremlin, 2008).

De multipolaire wereld beperkt het actieveld van staten tot hun eigen beschaving. Het Kremlin geeft daarom vooral kritiek op het Westen en diens internationale politiek: *“The cultural identity of the overwhelming majority of countries and peoples suffers the increasing onslaught of globalization”* (Kremlin, 2008).

³² De invloed van Samuel Huntington's *Clash of Civilizations* is merkbaar vanaf dat jaar. Volgens Huntington (1996, 142-144) is Rusland een aparte Orthodoxe beschaving met een eigen cultuur en kan ze zich dus niet assimileren in een West-Europese *setting*. Deze theorie kent grote aanhang binnen het Kremlin (Sakwa, 2012, 458) en de nadruk op religieuze verschillen maakt het boek populair in Kerkelijke kringen (Oldberg, 2014). De idee van een *clash of civilizations* kadert ook goed in het Neo-Euraziatisch gedachtengoed. Doegin (2014a) beschrijft de wereld immers ook in sferen bepaald door ethno-culturele gelijkenissen en propageert eveneens de onmogelijkheid van de Westerse 'globale oligarchie' om haar normen op te leggen aan Rusland.

Globalisering vervreemdt niet-Westerse culturen, met als gevaar de neiging om extremistisch vast te houden aan de eigen ‘*civilizational roots*’ (Kremlin, 2013b).³³ Beschavingen kunnen daarom, volgens Rusland, enkel op basis van multilateraal overleg met elkaar omgaan binnen “*a set of common values [...] which major world religions have always shared*” (Kremlin, 2013). De soevereine gelijkheid van staten (vooral in de VN) waarborgt de onmogelijkheid om zich te bemoeien met elkaanders interne zaken, terwijl de gedeelde morele waarden internationale coöperatie mogelijk maken.

(c) De ROK is een centrale partner binnen deze multipolaire wereld van beschavingen. Vooreerst heeft zij een rol in de spirituele herbronning van de Russische bevolking zelf (Kremlin, 2008), maar ook op het internationale domein is zij essentieel. “*A religious factor in shaping the system of contemporary international relations is growing, inter alia, as regards to its moral foundation*” (Kremlin, 2008). Harmonie met het Westen veronderstelt een interreligieuze dialoog om gemeenschappelijke waarden af te spreken (Kremlin, 2008) en de religie is de belangrijkste bron van gedeelde waarden met het Westen.³⁴

³³ Rusland trekt zich trouwens zelf ook niet te veel aan van de scheidingslijnen tussen de verschillende beschavingen als dat in haar nationaal belang is (Malek, 2013, 573). Zonder het zelf te bekennen, is Rusland dus niet helemaal onschuldig ten opzichte van de aantegingen aan het adres van de VS. Rusland herhaalt immers geregeld dat zij economische actoren die banden hebben met Rusland actief zal helpen tegen discriminatoire regels van het Westen en dat zij economische middelen zal inzetten ten voordele van haar nationale belangen. Daarnaast dienen ook de diaspora in het Verre Buitenland bereikt en georganiseerd te worden. De Russische redenering achter deze inconsistentie is dat Rusland niet zozeer geïnteresseerd is in het interfereren in de interne affaires van andere landen, maar in het behartigen van haar eigen belangen. In de praktijk kunnen deze twee zaken echter op hetzelfde neerkomen.

³⁴ De ROK is hier echter niet de enige actor die verantwoordelijk is voor publieke diplomatie. Van centraal belang bij deze internationale samenwerking zijn alle vormen van publieke diplomatie die niet zozeer de elites, maar de ‘volkeren’ samenbrengen tot een consensus. Rusland ontwikkelt daarom een reeks kanalen om haar standpunten en acties te verduidelijken aan de andere beschavingen en zodoende een “*objective*

(d) Ten slotte kunnen staten zich verenigen binnen hun eigen beschaving. Aangezien de landen van één beschaving een “*common cultural and civilizational heritage*” (Kremlin, 2013b) hebben, is integratie de beste manier om dat erfgoed te beschermen. Rusland heeft in dit verhaal de missie om haar beschaving, “*the Slavic peoples*” (Kremlin, 2013b), te verenigen via beschavingssymbolen. Het bindmiddel voor de Slavische volkeren is echter niet traditionele waarden, zoals men zou verwachten (zie *infra*), maar de Russische taal. Die identificatie met de taal wordt gepromoot via de organisatie van volksgenoten in het Nabije Buitenland, allerlei vormen van *regional governance* en Russische massamedia.

Samengevat bestaat er een toegangspoort voor LHBT-repressie vanuit het argument voor een Russische unieke beschaving in een multipolaire wereld van beschavingen. Dit discours vindt grond in de FPCs en NSCs vanaf 2008. Het doet beroep op vier aspecten van het neotraditionalisme, namelijk coöperatie met de ROK, biopolitiek, multipolariteit van beschavingen en de internationale verspreiding van beschavingssymbolen. In de binnenlandse politiek gebruikt het de coöperatie met de ROK en biopolitiek, in de zin van de spirituele vernieuwing van de bevolking om de vitaliteit ervan te behouden. Beide dienen inhoud te geven aan de uniciteit van de Russische beschaving. In de buitenlandse politiek doet men beroep op de multipolariteit van beschavingen om de actieradius van het Westen te beperken tot de Westerse beschaving en een multilateraal dialoog te organiseren tussen de beschavingen op basis van gedeelde morele waarden, ingegeven door de ROK, en internationaal recht. Ten slotte, dient vooral de Slavische taal als beschavingssymbool de Slavische volkeren te verenigen in regionale integratieprojecten.

image of the Russian Federation” (Kremlin, 2008) te promoten in de wereld met Engelstalige mediakanalen zoals Russia Today, Russia Beyond the Headlines en Sputnik News, of organisaties zoals Ruskij Mir.

4.3 Mensenrechten ondermijnen de Russische morele soevereiniteit

De oproep tot herovering van de Russische morele soevereiniteit tegen het Westen steunt in de FPCs en NSCs op drie aspecten van het neotraditionalisme, namelijk (a) oppositie tegen het Westen, (b) de multipolariteit van beschavingen en (c) een mannelijk buitenlands beleid.

(a) De identificatie van gevaren en herstelmaatregelen voor de Russische soevereiniteit blijven min of meer gelijk doorheen de jaren. Het Kremlin percipieert drie gevaren uit het Westen voor de Russische soevereiniteit, namelijk toegenomen politieke en economische interdependentie (Kremlin, 2008), Westerse integratieprojecten in Oost-Europa (Kremlin, 2000a) en dubbele standaarden in internationaal recht die de *responsibility to protect* verkiezen boven soevereiniteit (Kremlin, 2013b).

In deze context benadert Rusland de Westerse promotie van mensenrechten wantrouwig. Volgens het Kremlin moeten mensenrechten gegrond zijn in morele fundamenteën met sympathie voor lokale tradities (Kremlin, 2008). Rusland ontkent niet de universaliteit van de mensenrechten, maar beweert dat ze niet zonder instemming opgelegd mogen worden via politieke druk of *soft power*-technieken. Zulke pogingen ondermijnen de Russische morele soevereiniteit en leiden tot chaos in internationale betrekkingen. Rusland verdenkt het Westen van een “*continued political and psychological policy of ‘containing’ Russia*” (Kremlin, 2008) met het mensenrechtenarsenaal om Rusland zwart te maken in de internationale gemeenschap. Deze argumentatie laat toe om de Westerse promotie van LHBT-rechten te lezen als een gevaar voor de morele soevereiniteit. De Westerse aanval rechtvaardigt een revanchistische *backlash* waarbij Rusland haar soevereiniteit herovert door haar culturele voorkeuren antagonistisch te positioneren tegen het Westen.

Het Kremlin beschrijft daarom traditionele waarden vooral als iets dat wereldwijd bedreigd wordt door Westerse bemoeienissen, en niet als iets specifiek voor de Slavische beschaving (Kremlin, 2013b). Deze waarden vormen het object van een wereldwijde, anti-

Westerse alliantie en niet de basis voor een uniek Russische beschaving. Bovendien dienen zij als moreel fundament voor het internationaal recht en de mensenrechten *tout court* (Kremlin, 2013b). Rusland profileert zich daarmee als een wereldwijde verdediger van internationaal recht via traditionele waarden die door de Westerse interpretatie van mensenrechten vergeten worden.³⁵

(b) De portrettering van het Westen verandert in de latere documenten. In 2000 vreesde het Kremlin de consolidatie van een unipolaire wereld rond de VS met Rusland in de periferie. Later beweert het Kremlin dat de multipolaire wereld van beschavingen een feit is, maar dat de Westerse pogingen om vast te houden aan zijn oude glorie een destabiliserende rol uitoefent in internationale betrekkingen: *“The ability of the West to dominate the world economy and politics continues to diminish. The global power and development potential is now more dispersed and is shifting to the East, primarily to the Asia-Pacific region. The emergence of new global economic and political actors with Western countries trying to preserve their traditional positions enhances global competition, which is manifested in growing instability in international relations”* (Kremlin, 2013b). Door de economische crisis en de opkomst van de BRICS-landen is het Westen zijn dominantie over de wereldpolitiek kwijt. Pogingen om die te herstellen versterken echter unilaterale tendenzen die globale samenwerking ondermijnen.

(c) De Westerse bedreigingen voor de Russische soevereiniteit creëren ten slotte een sfeer van demasculinatie voor zover Rusland zich door toenemende afhankelijkheid gekrenkt voelt in zijn mannelijkheid. Dit gevoel begon in de jaren '90 toen Rusland werd aanzien als een arm land dat begeleiding en bescherming nodig had van de VS (Sperling, 2015, 76). Rusland vreest opnieuw in deze situatie te belanden. Een indicator daarvan is het straffe taalgebruik, zoals de verwijzing naar pogingen om Rusland te 'kleineren'

³⁵ In dit project kadert bijvoorbeeld de actie in de *UN Human Rights Council* om mensenrechten te 'promoten' via een beter verstaan van traditionele waarden (Stoeckl, 2014, 109-114). Onder sterke invloed van de ROK heeft Rusland daar de Westerse, seculiere interpretatie van mensenrechten onderuit gehaald om in plaats daarvan religieuze limieten te zetten op de rechten van bijvoorbeeld homoseksuelen.

(Kremlin, 2000a), of de steeds terugkerende, buitenproportionele vrees voor de raketterschildprojecten van de VS en de NAVO (Kremlin, 2008). Rusland wordt in zijn mannelijkheid gekrenkt wanneer andere landen zijn soevereiniteit en territoriale integriteit niet erkennen.

De oplossing voor deze krenkingen ligt, volgens het Kremlin, in het herstellen van de Russische soevereiniteit en het behartigen van haar nationale belangen (Kremlin, 2000a). Rusland moet daarom uitgroeien tot een *great power* in een multipolaire wereld. Het Kremlin omschrijft het buitenlands beleid dan ook met mannelijke kwaliteiten (Sperling, 2015, 77), zoals onafhankelijkheid (Kremlin, 2000a), consistentie (Kremlin, 2008), betrouwbaarheid (Kremlin, 2000a), verantwoordelijkheid (Kremlin, 2000a), agressiviteit mits uitlokking (Kremlin, 2013b), respect (Kremlin, 2008), etc. Op binnenlands domein is de *muzhik* misschien niet van groot belang (zie appendix: tabel 1), maar op buitenlands gebied projecteert Rusland zichzelf als *muzhik* in de internationale arena.³⁶

LHBT-repressie als uitdrukking van het herstel van morele soevereiniteit beroept zich samengevat op drie aspecten van het neotraditionalisme, namelijk de oppositie tegen het Westen, een multipolariteit van beschavingen en een mannelijk buitenlands beleid. Rusland viseert de mensenrechten als een Westers politiek instrument om Rusland in te dammen. Morele soevereiniteit kan hersteld worden door zich te verzetten tegen zulke pogingen tot constructie van een unipolaire wereld en zo zich mannelijker op te stellen in de internationale arena. De niet-Westerse beschavingen moeten zich verenigen onder het vaandel van traditionele waarden om een multipolaire wereld mogelijk te maken of te behouden.

4.4 Homoseksuelen als buitenlandse agenten

³⁶ Daarnaast worden economische, culturele en politieke middelen ingezet ter bevordering van het nationaal belang. Zo schuwt Rusland niet weg om bijvoorbeeld “*all available economic leverage, resources and competitive advantages*” (Kremlin, 2008) te gebruiken om haar nationale belangen te beschermen.

De verdenking van homoseksuelen als buitenlandse agenten bouwt verder op de oproep tot morele soevereiniteit. Mannelijk buitenlands beleid is hier niet meer relevant, maar (a) de multipolaire wereld van beschavingen blijven en (b) oppositie tegen het Westen.

(a) De theorie over de multipolaire wereld is in dit argument identiek aan de beschavingsleer uitgewerkt in de vorige sectie. Het Kremlin voert oppositie tegen de Westerse poging tot unipolarisme omdat de wereld bestaat uit een reeks beschavingen die de waarden van het Westen en zijn mensenrechteninterpretatie niet delen.

(b) Naast mensenrechten zijn echter ook westerse NGO's instrumenten voor de verspreiding van een Westerse gedachtegoed in Rusland (Kremlin, 2008). Van de acht vermeldingen van Westerse buitenlandse agenten in de FPCs en NSCs verbinden drie hun activiteiten met politieke chaos, drie met moreel verderf en twee met spionage (zie appendix: tabel 2). In 2000 kwamen buitenlandse agenten enkel in het daglicht als spionnen of extremistische missionarissen, terwijl latere documenten de nadruk leggen op het illegitiem gebruik van *soft power* door Westerse mogendheden (Kremlin, 2013b). Volgens het Kremlin gebruikt het Westen mensenrechtenorganisaties om Rusland te destabiliseren, de publieke opinie te manipuleren, zich te mengen in interne affaires of gelovigen tegen de borst te stuiten.

Het is dan ook niet toevallig dat het gevaar van Westerse NGO's in het Russisch discours verbonden wordt aan spionage en machtspolitiek. Rusland maakt geen onderscheid tussen de doeleinden van Westerse gouvernementele organisaties en NGO's (Bindman, 2013). Deze laatste zijn dan onderdeel van het Westers project om Rusland te verzwakken (Kremlin, 2000a). Toegepast op de LHBT-casus, wijst deze redenering naar de verdenking van LHBT-organisaties als agenten in dienst van buitenlandse actoren. Rusland beschouwt zulke NGO's vooral als instrumenten van het Westen om de Russische morele soevereiniteit verder te ondermijnen.

Deze verdenking berust op twee aspecten van het neotraditionalisme. Net als de mensenrechten in het algemeen, zijn ook de organisaties die pleiten voor hun toepassing, onderdeel van het Westers project om Rusland te ondermijnen en zo een unipolaire wereld gedomineerd door de Westerse beschaving te scheppen.

Rusland voert oppositie tegen Westerse pogingen tot beïnvloeding omdat wij zogezegd leven in een multipolaire wereld van beschavingen.

4.5 Conclusie

De FPCs en NSCs gaan niet expliciet in op LHBT-rechten. Dat verhindert hen echter niet om af en toe impliciet ernaar te verwijzen of in meer algemene termen te hinten naar argumenten voor LHBT-repressie. Er is geen grond in de documenten voor homoseksualiteit als zonde of politieke legitimering via mannelijkheid. De andere vier argumenten kunnen wel uit de teksten gedistilleerd worden met verwijzing naar bepaalde aspecten van het neotraditionalisme. In vergelijking met de CL-tabel uit 2.3³⁷ geeft dit schematisch het volgende resultaat:

FPCs en NSCs	
1) Het demografisch probleem	Biopolitiek
	Thanatopolitiek
2) Een Russische unieke beschaving met traditionele waarden	Coöperatie met de ROK
	Multipolariteit van beschavingen

³⁷ De witte vakken geven de correspondenties aan tussen de CL-tabel en het onderzoek van de thesis, de lichtgrijze wijzen op toevoegingen van de thesis aan de CL-tabel, de donkergrijze ten slotte tonen correlaties die enkel in de CL-tabel te vinden zijn en niet in de data van deze thesis. Deze laatste impliceren niet dat ik het bestaande onderzoek gefalsifieerd heb. Veelal hebben de desbetreffende onderzoekers zulke correlaties gevonden op basis van een ander onderzoeksontwerp en een andere dataselectie. In dit hoofdstuk bijvoorbeeld is er geen bevestiging gevonden voor de correlaties “demografisch probleem-thanatopolitiek” en “morele soevereiniteitsargument-thanatopolitiek”. De oorzaak van de afwezigheid van deze correlaties ligt in de sobere formulering van de FPCs en NSCs die weinig ruimte laten om thanatopolitieke redeneringen te vinden. De CL-tabel legde deze connecties dan ook op basis van publieke uitspraken van politici.

	Biopolitiek
	Verspreiding van beschavingssymbolen
3) Mensenrechten ondermijnen de Russische morele soevereiniteit	Oppositie tegen het Westen
	Mannelijk buitenlands beleid
	Multipolariteit van beschavingen
	Thanatopolitiek
4) Homoseksuelen als buitenlandse agenten	Oppositie tegen het Westen
	Thanatopolitiek
	Multipolariteit van beschavingen

5. De Russisch Orthodoxe Kerk

De ROK is explicieter in het gebruik van neotraditionalistische concepten dan de FPCs en NSCs (vergelijk tabellen 2 en 4 in de appendix). Zij geeft vier argumenten voor LHBT-repressie, namelijk het demografisch probleem (5.1), de verdediging van de Russische morele soevereiniteit (5.2), de uniciteit van de Russische beschaving (5.3) en homoseksualiteit als zonde (5.4).

5.1 Het demografisch probleem

Het demografisch probleem keert terug in het discours van de ROK, maar in een heel andere vorm dan in de FPCs en NSCs. De ROK doet beroep op drie aspecten van het neotraditionalisme, namelijk (a) thanatopolitiek en (b+c) biopolitiek via coöperatie met de ROK.

(a) De ROK hanteert een thanatopolitiek schema om de situatie van Rusland vandaag te beschrijven. Naar Paulinische gewoonte (Rom 12:4-5), begrijpt zij de Russisch-Orthodoxe gemeenschap als een mystiek lichaam verenigd in Christus. De gelovigen zijn “*members of the one public body in which the illness of one member leads to the sickness and even death of the whole body*” (ROK, 2000). Eén zondaar kan dus de hele gemeenschap besmetten. Daar voegt de ROK aan toe dat het Westers secularisme

de familie als hoeksteen van de samenleving ontworpen heeft. Onder invloed van het feminisme zet het Westers secularisme zich door in de familiale en seksuele kring sinds de zogenaamde ‘seksuele revolutie’ van de jaren 1960 (ROK, 2007). Metropolitaan Hilarion Alfeev identificeert een kleine groep activisten die een systematische oorlog voeren tegen traditionele waarden om uiteindelijk volledige seksuele vrijheid te bereiken – van abortus en homoseksualiteit tot pedofilie.³⁸

De promotie van seksuele vrijheid, anticonceptie, etc. perverteert echter de opvoeding van kinderen vandaag en dus van de toekomstige Russische generaties. Wanneer zonde de wet bezoedelt, leidt dat niet enkel tot morele achteruitgang, maar ook tot de fysieke eliminatie van de bevolking (ROK, 2012). De ROK beweert dat traditionele waarden innig samenhangen met grote families en het ene dus niet zonder het andere kan (ROK, 2012). Wanneer traditionele waarden bijgevolg genegeerd worden, daalt het geboortecijfer totdat de beschaving helemaal ten onder is gegaan.³⁹ Morele verloedering manifesteert zich in de lage geboortecijfers doorheen West-Europa en de VS. Hilarion (ROK, 2007) citeert daarom Patrick Buchanan's *The Death of the West*: “*As a growing population has long been a mark of healthy nations and rising civilizations, falling populations have been a sign of nations and civilizations in decline. If that holds true, Western civilization, power*

³⁸ De geregelde verwijzing naar pedofilie is gedeeltelijk het gevolg van de Russische taal (Sperling, 2015, 260-261). Het woord ‘*pidor*’ betekent immers ‘pederast’, maar is ook een scheldwoord voor homoseksuelen.

³⁹ Analoot aan Foucaults concept van biopolitiek, kunnen wij de Kerkelijke positie karakteriseren als biotheologisch in die zin dat het onderscheid tussen theologie en biologie vervaagt. Theologische normen worden ingeroepen om biologische of demografische realiteiten te verklaren en biologische ontwikkelingen blijken het doel van theologische normen te zijn. Het begrip ‘biotheologie’ komt oorspronkelijk uit (Cavanaugh, 1995). Hij gebruikt deze term om aan te duiden dat theologie kan gevestigd worden in hedendaagse biologische theorieën. Ik gebruik de term echter anders hier. Het gaat niet enkel om een grondvesting van de theologie in de biologie, maar evenzeer een grondvesting van de biologie in de theologie. Beide domeinen worden daardoor moeilijk onderscheidbaar.

and wealth aside, is in critical condition... [...] The cradle of Western civilization will have become its grave."

(b+c) De ROK identificeert de seksuele revolutie als een demografisch gevaar en promoot daarom een pronatalistisch beleid gesteund op morele waarden, zoals het klassieke gezin. Homoseksualiteit is in dit verhaal een slechte ontwikkeling omdat homoseksuelen geen kinderen voortbrengen. Als Rusland en het Westen het einde willen afwenden, dan moeten zij, volgens de ROK, een morele bekering ondergaan onder begeleiding van de Kerk (ROK, 2012). Eenmaal de maatschappij georganiseerd is op basis van traditionele waarden, ingegeven door de Kerk, kan zij opnieuw floreren en groeien.

Het demografisch probleem baseert zich op drie aspecten van het neotraditionalisme. De ROK identificeert een thanatopolitieke crisis in de zin dat morele verloedering de fysieke ondergang van de bevolking teweegbrengt. Om de bevolking opnieuw biopolitiek op de rails te krijgen, moet de overheid coöpereren met de ROK zodat deze laatste de morele ontwikkeling van de bevolking kan bijsturen.

5.2 Mensenrechten ondermijnen de Russische morele soevereiniteit

De relatie tussen de ROK en de mensenrechten is altijd al gespannen geweest (Stoeckl, 2014). De Kerk tracht immers een Russisch-Orthodoxe samenleving te leiden, terwijl de mensenrechten een Westerse uitvinding zijn (Hunt, 2007). Het argument voor LHBT-repressie als herovering van de Russische morele soevereiniteit correleert met (a) de Westerse vergetelheid van het christelijk erfgoed, (b) thanatopolitiek, (c) coöperatie met de ROK en (d) oppositie tegen het Westen.

(a) Mensenrechten hebben een centrale plaats in het verzet van de ROK tegen de unipolaire wereld van het Westen. Volgens de ROK (2008d) zijn er immers twee vrijheden, keuzevrijheid en vrijheid van het kwade. De Westerse mensenrechten promoten de eerste ten koste van de tweede. Op die manier legitimeren zij een zondige levensstijl en leggen zij die op aan andere beschavingen. Seculiere mensenrechten stimuleren de illusie dat eender wat mensen

verlangen per definitie goed is, los van plichten tegenover de gemeenschap (ROK, 2008a).⁴⁰ Rechten consolideren immers keuzevrijheid zonder die vrijheid te sturen naar een goede keuze. De bron van deze mensenrechtenopvatting ligt, volgens Hilarion (2013), in het secularisme van de Franse Verlichtingsfilosofie. Filosofen zoals Rousseau bedachten een nieuwe manier van samenleven. Zij verdrukten de zondigheid van de mens en construeerden mensenrechten los van het Goddelijke recht. Zij namen het mystieke lichaam van de Christelijke gemeenschap uit elkaar en vervingen die, aldus Hilarion, door een verzameling individuen met elk zijn eigen rechten en vrijheden om te doen wat men wil.⁴¹

(b) De ROK beschrijft het secularisme als een verloedering van de maatschappij die haar ondergang inluidt (thanatopolitiek). De

⁴⁰ Elena Namli (2013) wijst hier op een fundamenteel verschil in percepties omtrent mensenrechten en het recht in het algemeen tussen Rusland en het Westen. Voor deze laatste dienen rechten vooral het individu te beschermen tegen ongerechtvaardigd overheidsoptreden. Russen daarentegen beschouwen rechten vooral vanuit de schuldoptiek. Namli baseert zich op Dostojewski's *De broers Karamazow* om te beweren dat Russen gemakkelijker ongerechtvaardigd overheidsoptreden aanvaarden omdat elkeen schuldig is, zelfs al heeft die *stricto sensu* niets verkeerd gedaan. In dit vertoog ontkennen mensenrechten de fundamentele schuld van de mensheid, die wel een plaats krijgt in de Orthodoxe visie op zonde en verlossing.

⁴¹ De juistheid van deze historische analyse vormt niet het onderwerp van deze thesis. Toch wijs ik erop dat Rousseau (1978, 209) expliciet schrijft dat de algemene wil (*volonté générale*) geen opsomming is van individuele willen. Het sociaal contract en de wetgever doen immers een gemeenschap ontstaan die het individu overstijgt. Toch valt er iets te zeggen voor Hilarions interpretatie. Georg Hegel (1970, §248A) formuleerde immers een gelijkaardige kritiek op Rousseau in zijn *Grundlinien der Philosophie des Rechts*. Volgens Hegel is de algemene wil uiteindelijk toch slechts de uitdrukking van verschillende individuele willen omdat de algemene wil telkens belichaamd is in individuen en enkel in hen kan bestaan. Dat maakt de besluiten van de algemene wil arbitrair en gevaarlijk. Een gemeenschap zou immers gezamenlijk kunnen besluiten om bijvoorbeeld zelfmoord te plegen. Net als Hilarion, denkt Hegel dat er daarom nood is aan een hogere wet dan de consensus van het volk. Bij Hegel komt die wet weliswaar voort uit de Staat gesymboliseerd in de vorst, en niet uit de religie.

aanvaarding van homoseksualiteit is een teken van het einde en dreigt Rusland te besmetten. Toch ziet de ROK (2012) homoseksuelen in Rusland niet als buitenlandse agenten of een internationale *gay lobby* (Kon, 2010, 32). Het vertoog rond de seksuele revolutie impliceert wel dat er een band is tussen West-Europese homoseksuelen en het Westen. Volgens de ROK, ligt dat weliswaar aan de algemene morele achteruitgang van het Westen en niet aan een samenzwering. Eén keer vraagt een journalist aan Hilarion of deze een LHBT-samenzwering vermoedt. Hilarion antwoordt: *“Of course, for these people Christianity, cross and other Christian symbols are like a red rag for a bull. It is not accidental that they are irritated by these symbols. [...] We have repeatedly stated, though, that in a number of Christian churches, in particular in the Church of England, these traditional notions of moral values themselves are being obliterated today. The moral doctrine fixed in Holy Scriptures, in the New Testament, in the Gospels and apostolic epistles and patristic works is being replaced by new liberal standards which get incorporated in a particular Church’s teaching on morality, modifying these moral postulates to conform to the modern secular standards”* (ROK, 2012). Belangrijker dan een militant antichristelijk complot is de achteruitgang van het Westen die bijvoorbeeld de Anglicaanse Kerk treft. Liberale waarden en normen hebben zelfs de instellingen van traditionele waarden overgenomen en dus is er simpelweg geen weerstand meer tegen de promotie van homoseksualiteit. Er is dus geen samenzwering, omdat die *überhaupt* niet nodig is.

(c) Het secularisme verbant de Kerk naar de private sfeer (ROK, 2003). Het dringt religie terug in de private sfeer en eist de publieke ruimte voor zich alleen op. De wet mag immers alleen gebaseerd zijn op seculiere opvattingen omtrent rechtvaardigheid en traditionele waarden vallen dus uit de boot. De uitbreiding van de EU naar het Oosten zet druk op nieuwe lidstaten om bijvoorbeeld homoseksualiteit te legaliseren, zelfs al is daar geen democratische of theologische basis voor (ROK, 2003). De ROK interpreteert dit als een verspreiding van de zondige samenleving en vreest dat zij verboden zou worden het publieke samenleven te reguleren en enkel nog de private levensgang van gelovigen zou mogen begeleiden. Dat

gaat echter in tegen de idee dat de mens verlossing bereikt in het gemeenschappelijk mystieke lichaam van Christus. De overheid moet dus sterker coöperen met de ROK om de publieke ruimte te reguleren.

(d) Volgens de ROK (2011) verzet Rusland zich het best tegen de verspreiding van zonden door haar soevereiniteit te bevestigen tegen het Westen. In zo'n wereld kan Rusland haar morele soevereiniteit opeisen door *zelf* te bepalen wat een huwelijk is. Hiervoor moet de overheid steunen op de traditionele waarden die de Kerk uitdraagt. De ROK (2006c) stelt de tweespalt tussen het Westen en traditioneel Rusland dan ook voor als een beschavingskeuze tussen goed en kwaad (ROK, 2008a). Hilarion (2007) zet dit nog extra in de verf door te zeggen dat het doel van de seksuele revolutie de creatie is van een *slippery slope* die eindigt bij de aanvaarding van pedofilie. Door het recht ondergeschikt te stellen aan traditionele waarden kan Rusland niet zomaar keuzevrijheid, maar vrijheid van het kwade bieden. Het Westen daarentegen kan dat niet en moet daarom tegengehouden worden.

De ROK (2008c) zoekt bondgenoten voor deze strijd in andere niet-Westerse beschavingen met voeling voor traditionele waarden, zoals de Islamitische. Hoewel de mensenrechten wel een verwantschap hebben met christelijke waarden, heeft het Westen die vergeten door individuele rechten boven traditionele waarden te stellen. De ROK wilt deze hiërarchie omkeren en zo mensenrechten percipiëren als een middel om traditionele waarden te verwerklijken. Een multipolaire wereld waarin verschillende beschavingen de kans krijgen om zelf de mensenrechten te interpreteren in plaats van de Westerse hegemonie, is dan ook het ideaal voor de ROK (2005).

Dit argument voor morele soevereiniteit berust op vier elementen van het neotraditionalisme, namelijk de Westerse vergetelheid van het Christendom door de opkomst van secularisme, oppositie tegen een hegemonisch Westerse interpretatie van de mensenrechten, een thanatopolitiek schema waar het Westers secularisme het kwaad verspreidt doorheen de wereld, en ten slotte een nadruk op coöperatie tussen Staat en ROK om inhoud te geven aan de traditionele waarden die de Westerse invloed moeten indammen.

5.3 Een Russische unieke beschaving met traditionele waarden

Naast een inhoud voor de uitoefening van de Russische morele soevereiniteit, ziet de ROK traditionele waarden ook als een niet-antagonistische *identity marker* voor de Russische beschaving. LHBT-repressie correleert dan met (a) de multipolariteit van beschavingen en (b) de coöperatie met de ROK.

(a) De ROK (2008d) is niet tegen de mensenrechten als zodanig, maar pleit enkel voor een pluralistische interpretatie ervan. Tot nu toe geldt enkel de Westerse lezing van mensenrechten als de universeel geldige standaard, maar de ROK denkt dat een traditionele samenleving als de Russische een andere invulling moet geven aan de mensenrechten. De ROK beweert dat de afkeuring van homoseksualiteit dan ook een *identity marker* is voor de Russische, traditionele samenleving, en niet alleen een symbool om zich af te zetten tegen Westerse hegemonie. “*Without artificially opposing the Western world, we can and must preserve and develop our cultural, national and spiritual identity*” (ROK, 2012).⁴²

(b) Hoewel de ROK geen concrete lijst heeft van traditionele waarden, gebruikt zij deze als vlottende betekenaar om inhoud aan de Russische beschaving te geven. De afkeuring van LHBT-rechten vloeit voort uit theologische bezwaren tegen homoseksualiteit (zie *infra*) en in de multipolaire wereld van beschavingen schrijft de ROK zichzelf de taak toe om inhoud te geven aan de Russische beschaving. Homoseksuelen vallen daardoor buiten de Orthodoxe beschaving.

⁴² De combinatie met de drang naar morele soevereiniteit tegen het Westen levert echter een paar inconsistenties op. De ROK beweert bijvoorbeeld dat traditionele waarden Rusland uniek maken, maar ook dat de ROK bondgenoten heeft in de strijd voor traditionele waarden in de andere traditionele religies, zoals de Islam. Traditionele waarden definiëren met andere woorden tegelijkertijd alles wat het Westen niet is én wat *enkel* Rusland is. Daarnaast opent de ROK de weg naar multipolaire interpretaties van de mensenrechten, terwijl ze ook beweert dat de keuze voor of tegen traditionele waarden er een is tussen goed en kwaad. De ROK zegt dus dat er zowel slechts één juiste interpretatie is als meerdere interpretaties zijn.

5.4 Homoseksualiteit als zonde

Veruit de belangrijkste reden voor LHBT-repressie – 24 van de 66 paragrafen over homoseksualiteit in de geselecteerde ROK-documenten (zie appendix: tabel 5) – is dat, volgens de ROK, homoseksualiteit een perversie is van de menselijke natuur. Het Sociaal Concept (2000) vermeldt: “*Holy Scriptures and the teaching of the Church unequivocally deplore homosexual relations, seeing in them a vicious distortion of the God-created human nature*”. Het zondigheidsargument voor LHBT-repressie correleert met drie aspecten van het neotraditionalisme, namelijk (a) thanatopolitiek, (b) coöperatie met de ROK en (c) biopolitiek.

(a) Aangezien de Bijbel expliciet homoseksuele betrekkingen verbiedt (bijvoorbeeld Lev 20:13), ondermijnen homoseksuelen de door God gewilde orde. Zij laten hun ‘instincten’ (ROK, 2008a) en de bekoring van het kwade zegevieren boven de wil van God. Aangezien zonde altijd beoorlijk is, moet de samenleving echter in staat zijn de publieke vertoning ervan te verbieden om besmetting te vermijden. De verleiding van het kwade zet immers een thanatopolitieke ontwikkeling in gang die het einde van de samenleving inluidt. Vooral kinderen zijn kwetsbaar voor de zonde en moeten dus behoed worden (ROK, 2006b).

(b) Deze redenering voelt vreemd aan voor westerlingen, voor wie religie een private geloofskwestie is en geen ordenend principe voor de samenleving. De ROK (2000) vertrekt echter vanuit een specifieke opvatting omtrent de ‘symfonie’ tussen Kerk en Staat. Het hoogste doel van de mens is verlossing vinden in God, maar de zondeval maakt wetten en staten noodzakelijk om de mens te behoeden voor het kwade. De Staat dient vooral het kwaad af te wenden via fysieke kracht, terwijl de Kerk substantieel geluk brengt via pastorale begeleiding. De symfonie tussen Kerk en Staat is dus, voor de ROK, een samenwerking waar de Staat de duivel tegenhoudt en de Kerk God naderbij brengt.

De Staat is een door God gewilde orde en verdient bijgevolg gehoorzaamd te worden, maar toch is zij beperkt (ROK, 2000). Aangezien de wet mensenwerk is en mensen zondig zijn, kan zonde de wet corrumperen. Hoewel de Kerk de Staat als principe steunt,

verbindt ze zich dus niet tot het accepteren van elke staatshandeling, vooral wanneer het Westers secularisme de wet spelt. In zulke situaties roept de Kerk (2000) zelfs op tot burgerlijke ongehoorzaamheid.

(c) De Staat is ook nog om een andere reden beperkt, namelijk op het biopolitieke domein. Zij kan enkel het kwaad afhouden, maar niet uit zichzelf het goede bewerkstelligen. Om de bevolking te doen floreren moet de coöperatie tussen Staat en Kerk naast economische groei en politieke vooruitgang ook morele verbetering bewerkstelligen. Het pronatalistisch beleid bijvoorbeeld is, voor de ROK (2007), niet zomaar een project om de geboortecijfers op peil te houden, maar ook een onderdeel van de morele educatie van Rusland. God verlangt immers dat de mensen huwen en vervolgens grote gezinnen uitbouwen, aangezien kinderen een zegen van God zijn. De Kerk moet dus het staatsapparaat inzetten om de publieke orde te organiseren naar de wil van God.

De ROK wenst echter niet terug te keren naar de criminalisering of discriminatie van homoseksuelen: *“I would like to stress that modern traditional Christianity in no way demands the renewal of repressions against members of sexual minorities and does not call for discrimination against them. However, the Church resists attempts to present a sinful tendency as a norm and opposes all means of propagating homosexuality”* (ROK, 2007). De ROK is enkel tegen het publiek propageren van homoseksualiteit omdat het een bekoring en een demografisch gevaar is (zie *supra*). homoseksuelen mogen niet gediscrimineerd worden omdat het probleem zich situeert op het niveau van de zonde en niet van de zondaar. Zij zijn slachtoffers van bekoring en dienen hun ‘instincten’ (ROK, 2008a) te overwinnen via spirituele arbeid en pastorale begeleiding.⁴³

⁴³ Het is niet verwonderlijk dat Michel Foucault (2004) de herkomst van de biopolitiek plaatst in de vroegchristelijke pastorale macht. Deze laatste is het machtsregime waar de priester zijn kudde moet begeleiden naar het heil door via de bekentenis informatie over hun zondige verlangens te verzamelen en die zo de wereld uit te helpen. In de moderne tijd is dit regime gesecculariseerd en is het doel in het Westen biologische gezondheid

De mogelijkheid tot spirituele verbetering zit ingeschreven in de menselijke natuur. De Schepping was in den beginne goed, maar de zondeval heeft de menselijke keuzevrijheid in contact gebracht met de bekoring van het kwaad. Sindsdien moet de mens verlossing zoeken door zich te ‘deïficeren’, of een leven te leiden zoals God het van hem verlangt (ROK, 2000). Binnen bepaalde strekkingen van de ROK krijgt deze visie een extra dimensie via een dubbele opvatting over menselijke waardigheid. Vooral de *World Russian People’s Council* (2006d) beweert dat elk mens weliswaar *waarde* heeft als schepsel van God, maar die waarde conditioneel is ten opzichte van menselijke *waardigheid* als het goede leven.⁴⁴ Men behoudt zijn inherente waarde als schepsel slechts als men poogt een moreel goed leven te leiden. Wie dat niet doet, bijvoorbeeld homoseksuelen, heeft geen menselijke waardigheid.

Samengevat berust het zondighedsargument op drie onderdelen van het neotraditionalisme. De coöperatie tussen ROK en Staat is nodig om overheidswetten te kunnen toetsen aan het Goddelijke recht, waarvan de ROK de vertegenwoordiger is. Daaruit blijkt dat homoseksualiteit een zonde is die de samenleving dreigt te vernietigen doordat het kwaad bekoorlijk is (thanatopolitiek). Het heil is te bereiken via biopolitieke begeleiding van de bevolking en vooral de zondaars.

5.5 Conclusie

De strijd tegen homoseksualiteit is een centraal punt in het discours van de ROK. Zij verwijst niet naar mannelijkheid en politieke

geworden. De ROK mengt hier echter beide technieken door morele en biologische ontwikkeling samen te denken.

⁴⁴ Stoeckl (2014, 58) merkt op dat, hoewel deze theorie in de Mensenrechtendoctrine uit 2008 van de ROK staat, zij toch niet algemeen aanvaard is. Enkel de antiwesterse, radicale fractie van de ROK binnen de *World Russian People’s Council* en rond Vsevolod Chaplin houdt vast aan deze theorie. Zorgdrager (2013) heeft dit dispuut gemist en schrijft ze vervolgens toe aan de hele ROK. In Zorgdragers verdediging is het wel zo dat Hilarion in 2013 een gelijkaardig onderscheid heeft gemaakt, wat aantoont dat de visie meer *mainstream* is dan Stoeckl beweert.

legitimiteit of de verdenking van buitenlandse agenten, maar wel naar de vier andere argumenten. Vooral de gedachte dat homoseksualiteit zondig is, is van belang. Daarnaast ziet de ROK oppositie tegen homoseksuelen ook als een manier om het demografisch probleem en de Westerse aanvallen op de Russische morele soevereiniteit tegen te houden en om inhoud te geven aan de uniciteit van de Russische beschaving. De aspecten van het neotraditionalisme die hiermee correleren, zijn hieronder schematisch weergegeven, opnieuw in vergelijking met de CL-tabel:

De ROK	
1) Het demografisch probleem	Coöperatie met ROK
	Thanatopolitiek
	Biopolitiek
	Multipolariteit van beschavingen ⁴⁵
	Oppositie tegen het Westen
2) Mensenrechten ondermijnen de Russische morele soevereiniteit	Oppositie tegen het Westen
	Westerse vergetelheid van het Christendom
	Thanatopolitiek
	Coöperatie met ROK
3) Een Russische unieke	Coöperatie met ROK

⁴⁵ Uitzonderlijk drukt dit verschil tussen de CL-tabel en de thesis een verschil in interpretatie uit. De CL-tabel baseert zich op Zorgdragers stelling (2013, 226-228) dat het demografisch probleem in de ROK correleert met oppositie tegen het Westen en de multipolariteit van beschavingen. Zij koppelt daarvoor Hilarions oorlogsretoriek aan zijn profetieën over de fysieke eliminatie van Rusland door Westerse morele verloedering. Hoewel deze thesis grotendeels gebaseerd is op dezelfde documenten, komt deze correlatie hier niet voor. De reden daarvoor is dat ik de oorlogsretoriek voor een multipolaire wereld tegen het Westen geïnterpreteerd heb als aparte argument dat los staat van het demografisch argument. Multipolariteit van beschavingen en oppositie tegen het Westen staan dan ook bij het tweede en derde argument voor LHBT-repressie. Dit is echter geen falsificatie van Zorgdragers interpretatie, aangezien haar artikel niet tot doel had correlaties te vinden volgens exact hetzelfde schema als in deze thesis.

beschaving met traditionele waarden	Multipolariteit van beschavingen
4) Homoseksualiteit als zonde	Coöperatie met ROK
	Biopolitiek
	Thanatopolitiek

6. Vladimir Poetin

Zoals reeds vermeld in de sectie over limiteringen van het onderzoeksontwerp, is het opmerkelijk hoe weinig LHBT-rechten expliciet ter sprake komen in Poetins uitspraken (zie appendix: tabel 8). Hij zwijgt erover in zijn *Presidential Addresses to the Federal Assembly* in 2012, 2013 en 2014, hoewel het toch een ingrijpende verandering is en veel media-aandacht krijgt.⁴⁶ Deze stiltes in Poetins vertoog zijn te interpreteren als impliciete uitsluitingen. Een uitspraak als “*the Russian people have their own cultural code, own tradition. It's not our business and we do not poke our nose into their affairs, and we ask for the same respect for our traditions and for our culture*” (Poetin, 2014c) is impliciet heteronormatief. Het sluit niet homoseksuelen uitdrukkelijk uit, maar heeft dat wel als (on)bedoeld effect.

In interviews begint Poetin zelf nooit over LHBT-kwesties en zijn antwoorden op journalistieke vragen zijn summier. Hij hanteert ingestudeerde antwoorden om problemen met journalisten te vermijden. Het gebruikelijke antwoord neemt de volgende vorm aan. Het ontkent eerst dat homoseksuelen gediscrimineerd worden. Zij krijgen staatserkenningen net zoals andere burgers en Rusland is niet repressiever dan Westerse overheden. Vervolgens geeft het de demografische crisis aan als reden voor de antipropagandawet (zie *infra*) en het sluit af met *whataboutisms* (Lucas, 2007b)⁴⁷, zoals dat

⁴⁶ Deze drie teksten zijn daarom niet opgenomen in de dataselectie, hoewel deze stiltes ook veelzeggend zijn.

⁴⁷ Lucas heeft de term ‘*whataboutisms*’ geïntroduceerd om een typische retorische figuur van de Russische buitenlandse politiek te benoemen. Een

het feit dat een aantal staten in de VS strenger zijn dan Rusland of dat homoseksualiteit nog steeds verboden is in 70 staten.

Vladimir Poetin beroept zich op vier argumenten voor LHBT-repressie, namelijk het demografisch probleem (6.1), de Russische morele soevereiniteit tegen het Westen (6.2), een unieke Russische beschaving met traditionele waarden (6.3) en mannelijkheid en politieke legitimiteit (6.4).

6.1 Het demografisch probleem

Poetins versie van het demografisch probleem schippert tussen de FPCs en NSCs enerzijds en de ROK anderzijds. Het gebruik van het demografisch argument voor LHBT-repressie correleert met (a) thanatopolitiek en (b) biopolitiek. Hij formuleert het probleem dus sterker dan de FPCs en NSCs, waar enkel biopolitiek werd gebruikt en het argument bovendien perifeer was, maar zwakker dan de ROK, waar er ook nog theologische denkbeelden zijn over coöperatie met de Kerk om de samenleving te redden van de ondergang.

(a) Poetins discours bevat slechts eenmaal een werkelijk thanatopolitieke redenering (Poetin, 2014c), maar het is wel een belangrijke aanwijzing. Hij zegt dat de demografische crisis tussen 2002 en 2004 zo ernstig was dat hij vreesde voor de duurzaamheid van de Russische staat. Het geboortecijfer *moest* omhoog om de teloorgang van de samenleving te voorkomen.

(b) Daarvoor heeft hij allerhande biopolitieke maatregelen genomen die, onder meer, homoseksualiteit moeten ontraden. Poetins demografische afkeuring van homoseksualiteit komt echter niet voort uit persoonlijke afkeer. Poetin zegt geen enkele keer dat homoseksualiteit pervers of zondig is en beweert zelfs (2014c) dat de antipropagandawet in principe niets te maken heeft met seksuele oriëntatie. Poetins demografisch argument berust dus op twee

succesvol redenaar in deze traditie kan kritiek op Rusland pareren door dezelfde kritiek terug te spiegelen naar het Westen. Als Westerse overheden Rusland bijvoorbeeld bekritisieren voor schendingen van de mensenrechten, zoekt de Russische vertegenwoordiger voorbeelden van gelijkaardige Westerse mensenrechtenschendingen.

aspecten van het neotraditionalisme, namelijk thanatopolitiek en biopolitiek.

6.2 Mensenrechten ondermijnen de Russische morele soevereiniteit

Het argument voor LHBT-repressie als uitdrukking van morele soevereiniteit correleert met twee aspecten van het neotraditionalisme: (a) de multipolariteit van beschavingen en (b) oppositie tegen het Westen.

(a) Poetins discours past vaak de algemene structuren van de FPCs toe op particuliere gevallen, maar gebruikt daarbij meer neotraditionalistische termen. Zijn vertoog is als het ware een conservatieve versie van de FPCs. Hij bekritiseert bijvoorbeeld Westerse interventies in de Russische politiek in naam van de nationale soevereiniteit, maar voegt daaraan toe dat Rusland eigen Orthodoxe waarden heeft (Poetin, 2014b). Poetin (2014c) neemt bijgevolg het wereldbeeld van de meest recente FPCs over. Voor hem is er momenteel een conflict der beschavingen aan de gang en is het Westen dat aan het verliezen.

In deze context wijst Poetin erop dat de publieke opinie de antipropagandawet volmondig steunt en roept hij het Westen op om de morele soevereiniteit van Rusland niet in vraag te stellen: *“It's not our business and we do not poke our nose into their affairs, and we ask for the same respect for our traditions and for our culture”* (Poetin, 2014c). De antipropagandawet is dus geen beslissing van een antiwesters Kremlin, maar van een hele beschaving die haar soevereiniteit opeist tegen het Westen.⁴⁸

⁴⁸ Vreemd genoeg, tracht Poetin de antipropagandawet nog aannemelijk te maken voor westerlingen door erop te wijzen (2013e) dat zowel homoseksualiteit als pedofilie niet mogen gepromoot worden. Voor de ROK gold pedofilie als een schrikbeeld dat het uiteindelijke doel van de seksuele revolutie voorstelde, maar voor Poetin is het een methode om westerlingen de democratische keuze van Rusland voor te stellen. In bijvoorbeeld Nederland is pedofilie misschien bespreekbaar, maar de Russen houden zulke zaken liever taboe (Poetin, 2013e).

Toch beschrijft Poetin homoseksuelen niet als buitenlandse agenten van het Westen. Sterker zelfs, hij zegt (2013b) dat Russische LHBT-organisaties weinig verwantschap vertonen met het Westerse eisenpakket.⁴⁹ Journalisten leggen weliswaar geregeld het verband met de buitenlandse agentenwet van 2006, maar Poetin (2013c) dissocieert beide fenomenen door te beweren dat de buitenlandse agentenwet enkel financiële transparantie beoogt. Het enige complot dat volgens Poetin hier werkzaam is, is dat van Westerse mogelijkheden om de internationale reputatie van Rusland zwart te maken met onwaarheden over LHBT-repressie.

(b) Het Westen brengt desondanks politiek schade toe aan de wereldpolitiek door de soevereine gelijkheid van staten te schenden, bijvoorbeeld door Syrië te willen binnenvallen zonder VN-mandaat of door de NAVO en de EU uit te breiden (Poetin, 2014d). Moreel is het Westen ook een schadelijke kracht in die zin dat het geregeld leugens verspreidt, bijvoorbeeld over het Russisch LHBT-beleid, en zowel buitenlandse agenten – maar dan geen homoseksuelen– als dubbele standaarden gebruikt om haar belangen in Rusland te behartigen: *“I can hardly imagine the Ambassador of the Russian Federation to the US actively working with members of the “Occupy Wall Street” movement. I just cannot imagine such thing because the ambassador’s task is to improve state-to-state relations. It is a delicate job. Given the complexity of issues, there have to be people on both sides who know how to deal with sensitive issues, who seek compromise and achieve agreements. But as we have witnessed,*

⁴⁹ Discoursanalyse (Kondakov, 2013) en participatieve observatie (Sarajeva, 2013; Stella, 2013) tonen aan dat Poetin op dit gebied gedeeltelijk gelijk heeft. Russische LHBT-organisaties kunnen in twee categorieën worden opgedeeld. De eerste maakt gebruik van gelijkheidsargumenten en mensenrechten en sluit daardoor zeer goed aan bij Westerse instanties. De tweede hanteert tolerantieargumenten. Voor hen is seksualiteit meer een private zaak waar de Staat moet buiten blijven dan een publiek strijdpunt voor maatschappelijke erkenning. Deze organisaties bieden bijvoorbeeld juridisch advies om een homoseksuele relatie zo veel mogelijk te legaliseren binnen het bestaande recht, maar trekken niet de straat op om het recht te veranderen. Deze houding kent meer aanhang bij de Russische homoseksuelen.

people from the US Embassy acted in this very fashion” (Poetin, 2013b).

Volgens Poetin (2010) is Rusland gerechtvaardigd om krachtdadig te reageren tegen deze pogingen tot unipolarisme. Rusland heeft immers het recht om zijn eigen soevereiniteit te beschermen door bijvoorbeeld een buitenlandse agentenwet aan te nemen of het internationaal recht te universaliseren.

De oproep voor morele soevereiniteit tegen Westerse mensenrechtenpolitiek doet beroep op twee aspecten van het neotraditionalisme, namelijk de oppositie tegen het Westen en de multipolariteit van beschavingen. Momenteel is er een conflict der beschavingen aan de gang en het Westen verstoort het evenwicht door een invasieve mensenrechtenpolitiek in Rusland te willen doorvoeren. De antipropagandawet van 2013 toont aan dat er een democratische basis is om de Russische soevereiniteit op te eisen tegen Westerse unipolaire mensenrechten.

6.3 Een Russische unieke beschaving met traditionele waarden

De repressie van LHBT-rechten als uitdrukking van de uniciteit van de Russische beschaving ten slotte bouwt verder op de redenering uit de vorige sectie. Het correleert met (a) de multipolariteit van beschavingen, (b) coöperatie met de ROK en (c+d) nationale symbolen en hun verspreiding als beschavingssymbolen.

(a) Samenhangend met het vorige argument, kadert Poetin de democratische legitimiteit van de antipropagandawet in het uniek Orthodoxe karakter van de Russische beschaving. “*Orthodoxy has its own moral and ethical values*” (Poetin, 2014b). Orthodoxe, traditionele waarden zijn voor Poetin de basis voor een conservatief beleid dat morele aan economische ontwikkeling koppelt.

(b) Daarom pleit ook Poetin (2013d) voor een ‘symfonische’ samenwerking met de ROK.⁵⁰ Hij bedoelt er wel iets anders mee dan

⁵⁰ De term ‘symfonie’ is eigenlijk niet zozeer een concept is om een concrete werkelijkheid aan te duiden, maar vlottende betekenaar, net als

de ROK zelf. Hij beschrijft de functie van de Kerk niet als de enige weg naar verlossing, waarbij de Staat een ondersteunende rol heeft, maar beweert dat de ROK een belangrijke rol vervult in de nationale en spirituele ontwikkeling van Rusland. Met andere woorden, de natiestaat en diens ontwikkeling komen eerst en de ROK als spirituele actor is slechts een geprivilegieerd medewerker van de overheid.⁵¹

(c+d) Bovendien staat Rusland aan het hoofd van een eigen beschaving waarvoor de basis ligt in traditionele waarden. Dit rechtvaardigt het gebruik van nationale instellingen zoals de ROK, om de Russische natie te verenigen en de invloed van Rusland in de Slavische wereld uit te breiden als Orthodoxe beschaving (Poetin, 2013d). De ROK creëert eenheid in de Orthodoxe beschaving in een multipolaire wereld en LHBT-repressie vindt haar grond in deze uniciteit van de Orthodoxe beschaving.

6.4 Mannelijkheid en politieke legitimiteit

Anti-LHBT-uitspraken als *performance* van mannelijkheid met het oog op politieke legitimering zijn enkel met *muzhik* mannelijkheid gecorreleerd. Dit ideaal is niet zozeer expliciet onderdeel van Poetins vertoog, maar is veelvuldig gespeeld in de manier waarop hij zich gedraagt tijdens interviews en speeches. Zo vertelt hij graag over zijn sportieve overwinningen en aspiraties, geeft hij advies om gewicht te verliezen, maakt hij geregeld een scheve mop over vrouwen of homoseksuelen, etc. Wanneer journalisten vragen stellen die hem niet zinnen, bewandelt hij de dunne grens tussen rechtuit en onbeleefd antwoorden: “*You’re starting to get on my nerves with these same-sex marriages. No matter where I turn, go to Europe and they’re out waving banners there, come here, and you’re after*

‘traditionele waarden’. De term heeft geen vaste betekenis om verschillende uitgangspunten te verenigen tot één politiek front.

⁵¹ De *culture wars* die Sozayev (2013a) beschrijft om aan te tonen dat de staat in handen is van rechtse christelijke fundamentalisten is in dat opzicht dan ook wat overdreven. De officiële positie van het beleid is niet zo ‘verkerkelijkt’ als Sozayev doet uitschijnen.

me again on the issue. I already stated my opinion on this matter overall” (Poetin, 2013a).

Poetin presenteert zichzelf graag als de ideale *muzhik* en zijn uitspraken over homoseksuelen kaderen in deze strategie. Hij schept een discursieve afstand jegens homoseksuelen via denigrerende uitspraken. Zo antwoordt hij bijvoorbeeld op een vraag over Femen en homoseksuelen: “As for the young women. You know, I did not have breakfast in the morning. I would have been happy if they had shown me some sausage or bacon, but not the charms they were demonstrating. How do they say it in Ukrainian? I don’t want to get it wrong and offend someone. So, thank God, homosexuals didn’t take their clothes off” (Poetin, 2013e).

6.5 Conclusie

Vladimir Poetin zegt niet dat homoseksuelen buitenlandse agenten zijn en hij noemt hen ook geen zondaars. Bij hem steunt LHBT-repressie op het demografisch probleem, de herovering van de Russische morele soevereiniteit, de uniciteit van de Russisch-Orthodoxe beschaving en zijn politieke legitimering via de *performance* van mannelijkheid. Elk van die argumenten correleert met aspecten van het neotraditionalisme zoals hieronder weergegeven:

Vladimir Poetin	
1) Het demografisch probleem	Biopolitiek
	Thanatopolitiek
2) Mensenrechten ondermijnen de Russische morele soevereiniteit	Oppositie tegen het Westen
	Multipolariteit van beschavingen
	Thanatopolitiek ⁵²

⁵² De verwijzingen naar thanatopolitiek en mannelijk buitenlands beleid uit de CL-tabel in de context van het morele soevereiniteitsargument kunnen niet bevestigd worden in het discours van Vladimir Poetin. Beide elementen zijn haast volledig afwezig in zijn uitspraken (zie appendix: tabellen 6 en 7). De CL-tabel baseert zich dan ook op onderzoek dat niet Vladimir Poetin tot studieobject neemt.

	Mannelijk buitenlands beleid
3) Een Russische unieke beschaving met traditionele waarden	Coöperatie met ROK
	Multipolariteit van beschavingen
	Nationale symbolen
	Verspreiding van beschavingssymbolen
4) Mannelijkheid en politieke legitimiteit	<i>Muzhik</i> mannelijkheid

7. Conclusie

Sinds 2012 heeft Rusland een neotraditionalistische koers gevaren (Sakwa, 2014), hoewel dat vooral een uitvergroting was van tendensen uit het verleden. In de binnenlandse politiek betekende dit een verhoogde coöperatie met de ROK, biopolitieke en thanatopolitieke bestuursmaatregelen, *muzhik* mannelijkheid en de zoektocht naar nationale symbolen. In de buitenlandse politiek bestaat neotraditionalisme uit een mannelijk buitenlands beleid, oppositie tegen het Westen, de idee dat het Westen haar christelijk erfgoed is vergeten, de verspreiding van beschavingssymbolen en de oproep voor een multipolaire wereld van beschavingen. In deze context ontstaat de vraag welke correlaties er bestaan tussen deze aspecten van het neotraditionalisme en de argumenten voor LHBT-repressie in de Russische argumentatie tegenover het buitenland. Een discoursanalyse eerst van de FPCs en NSCs, en vervolgens van speeches en interviews van de ROK en Vladimir Poetin, moest het antwoord geven.

Deze documenten geven in het totaal zes argumenten voor LHBT-repressie: het demografisch probleem, homoseksuelen als buitenlandse agenten, het morele soevereiniteitsargument, Rusland als unieke beschaving met traditionele waarden, homoseksualiteit als zonde, en, ten slotte, de vertoning van mannelijkheid als politieke legitimering. Om deze theses te staven maken de drie actoren gebruik van aspecten uit het neotraditionalisme. Daardoor ontstaan er

correlaties tussen specifieke argumenten voor LHBT-repressie en aspecten van neotraditionalisme.

De exploratie van de drie actoren laat toe om de CL-tabel aan te vullen. Deze tabel beschrijft de correlaties gevonden in onderzoek dat niet expliciet zo'n zoektocht tot doel had. Het onderstaande schema geeft de resultaten weer van de exploraties in de Russische argumentatie voor het buitenland. Als men zich dus afvraagt welke correlaties er bestaan tussen argumenten voor LHBT-repressie en aspecten van neotraditionalisme in de Russische argumentatie voor het buitenland, kan men antwoorden met het volgende schema:

FPCs en NSCs	
1) Het demografisch probleem	Biopolitiek
	Thanatopolitiek
2) Homoseksuelen als buitenlandse agenten	Oppositie tegen het Westen
	Thanatopolitiek
	Multipolariteit van beschavingen
3) Mensenrechten ondermijnen de Russische morele soevereiniteit	Oppositie tegen het Westen
	Mannelijk buitenlands beleid
	Multipolariteit van beschavingen
	Thanatopolitiek
4) Een Russische unieke beschaving met traditionele waarden	Coöperatie met de ROK
	Multipolariteit van beschavingen
	Biopolitiek
	Verspreiding van beschavingssymbolen
De ROK	
1) Het demografisch probleem	Coöperatie met ROK
	Thanatopolitiek
	Biopolitiek
	Multipolariteit van beschavingen
	Oppositie tegen het Westen
2) Mensenrechten ondermijnen de Russische morele soevereiniteit	Oppositie tegen het Westen
	Westerse vergetelheid van het Christendom
	Thanatopolitiek

	Coöperatie met ROK
3) Een Russische unieke beschaving met traditionele waarden	Coöperatie met ROK
	Multipolariteit van beschavingen
4) Homoseksualiteit als zonde	Coöperatie met ROK
	Biopolitiek
	Thanatopolitiek
Vladimir Poetin	
1) Het demografisch probleem	Biopolitiek
	Thanatopolitiek
2) Mensenrechten ondermijnen de Russische morele soevereiniteit	Oppositie tegen het Westen
	Multipolariteit van beschavingen
	Thanatopolitiek
3) Een Russische unieke beschaving met traditionele waarden	Mannelijk buitenlands beleid
	Coöperatie met ROK
	Multipolariteit van beschavingen
	Nationale symbolen
	Verspreiding van beschavingssymbolen
4) Mannelijkheid en politieke legitimiteit	<i>Muzhik</i> mannelijkheid

Samengevat is er een totaal van 38 correlaties, waarvan er 32 in deze thesis zijn blootgelegd. Voor 15 daarvan (wit) komen de literatuur en deze thesis overeen. Dit onderzoek draagt 17 nieuwe correlaties bij ten opzichte van de literatuur (lichtgrijs), terwijl er 6 in de reeds beschikbare artikelen stonden die niet in dit onderzoek zijn opgedoken (donkergrijs).⁵³

⁵³ Dat een correlatie in de literatuur vermeld wordt, maar niet terug te vinden is in de documenten onderzocht in deze thesis betekent, zoals eerder vermeld, *niet* dat de stellingen van desbetreffende onderzoekers gefalsificeerd zijn. Er zijn immers onvermijdelijk verschillen qua onderzoeksontwerp en dataselectie tussen dit onderzoek en de CL-tabel. Soboleva & Bakhmetjev (2015, 281) bijvoorbeeld leggen het verband tussen het zondigheidsargument en coöperatie met de ROK voor overheidsinstellingen op basis van een discoursanalyse van Vitaly Milonov.

Dit schema laat genuanceerde antwoorden toe. In plaats van algemene uitspraken zoals de stelling dat LHBT-repressie het resultaat is van doorgedreven oppositie tegen het Westen (Leslie & Tilley, 2014), toont dit schema aan dat oppositie tegen het Westen alleen correleert met *bepaalde* argumenten voor LHBT-repressie bij *bepaalde* actoren. Zo'n startpunt kan in de toekomst een meer geïnformeerde discussie mogelijk maken.

WORDCOUNT: 14.264

Deze actor is hier echter door de onderzoeksvraag expliciet uitgesloten omdat hij enkel in de binnenlandse en niet in de buitenlandse politiek van belang is.

8. Bibliografie

Primaire bronnen

1) De *Foreign Policy* en *National Security Concepts*

-Kremlin. (2000a). *The Foreign Policy Concept of the Russian Federation*. Opgeroepen op 28 november, 2015, van Kremlin: <http://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>

-Kremlin. (2000b). *National Security Concept of the Russian Federation*. Opgeroepen op 28 november, 2015, van Kremlin: <http://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/gazeta012400.htm>

-Kremlin. (2008). *The Foreign Policy Concept of the Russian Federation*. Opgeroepen op 28 november, 2015, van Kremlin: <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml>

-Kremlin: (2009) *The National Security of the Russian Federation until 2020*. Opgeroepen op 28 november, 2015, van Kremlin: <http://rustrans.wikidot.com/russia-s-national-security-strategy-to-2020>

-Kremlin. (2013). *Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation*. Opgeroepen op 28 november, 2015, van Kremlin: http://archive.mid.ru//brp_4.nsf/0/76389FEC168189ED44257B2E0039B16D

2) De Russisch Orthodoxe Kerk:

-ROK (2000). *Bases of the Social Concept of the Russian Orthodox Church*. Opgeroepen op 28 november, 2015, van ROK: <https://mospat.ru/en/documents/social-concepts/>

-ROK. (2003). *Bishop Hilarion Alfeyev: Christian Witness to Uniting Europe. A View from the Russian Orthodox Church*. Opgeroepen op 28 november, 2015, van ROK: <http://orthodoxeurope.org/page/4/17.aspx>

-ROK. (2005). *Metropolitan Kirill of Smolensk and Kaliningrad: There is no Freedom without Responsibility*. Opgeroepen op 28

november, 2015, van ROK:
<http://orthodoxeurope.org/print/14/79.aspx>
 -ROK. (2006a). *Metropolitan Kirill of Smolensk and Kaliningrad: Human Rights and Moral Responsibility. Part I.* Opgeroepen op 28 november, 2015, van ROK:
<https://mospat.ru/archive/en/2006/04/30688/>
 -ROK. (2006b). *Metropolitan Kirill of Smolensk and Kaliningrad: Human Rights and Moral Responsibility. Part II.* Opgeroepen op 28 november, 2015, van ROK:
<http://orthodoxeurope.org/page/14/98.aspx>
 -ROK. (2006c). *Russian Orthodox Church Discusses Western Human Rights.* Opgeroepen op 28 november, 2015, van ROK:
<http://orthodoxeurope.org/page/14/94.aspx>
 -ROK. (2006d). *World Russian People's Council: Declaration on Human Rights and Dignity.* Opgeroepen op 28 november, 2015, van ROK: <https://mospat.ru/archive/en/2006/04/30728/>
 -ROK. (2007). *Bishop Hilarion Alfeyev: Problems of Family and Sexual Ethics in the Debate between Christianity and Western Secular Civilization.* Opgeroepen op 28 november, 2015, van ROK:
<http://orthodoxeurope.org/page/14/119.aspx#1>
 -ROK. (2008a). *Metropolitan Kirill of Smolensk and Kaliningrad: 'The Bible calls it a Sin'.* Opgeroepen op 28 november, 2015, van ROK: (<http://orthodoxeurope.org/page/14/135.aspx>).
 -ROK. (2008b). *Metropolitan Kirill: Caution of Many Orthodox Christians speaking of Human Rights is Justified, as they Fear to Embrace the Alien and Harmful to the Soul Ideas along with the Good and Correct ones.* Opgeroepen op 28 november, 2015, van ROK: <http://orthodoxeurope.org/print/19/2/516.aspx>
 -ROK. (2008c). *Bishop Hilarion Alfeyev: Setting Objectives for Christian-Muslim Dialogue and Cooperation.* Opgeroepen op 28 november, 2015, van ROK:
<http://orthodoxeurope.org/page/14/149.aspx>
 -ROK. (2008d). *The Russian Orthodox Church's Basic Teachings on Human Dignity, Freedom and Human Rights.* Opgeroepen op 28 november, 2015, van ROK: <https://mospat.ru/en/documents/dignity-freedom-rights/>

- ROK. (2011). *Theological and Canonical Commission at the Holy Synod of the Ukrainian Orthodox Church Makes Public Its Resolution on Abortions and Same-Sex marriages*. Opgeroepen op 28 november, 2015, van ROK: <https://mospat.ru/en/2010/01/22/news12084/>
- ROK. (2012). *Bishop Hilarion Alfeyev: Political Correctness Mania Destroys Europe*. Opgeroepen op 28 november, 2015, van ROK: <https://mospat.ru/en/2012/04/10/news61203/>
- ROK. (2013). *The Religious Factor in International Relations*. Opgeroepen op 28 november, 2015, van ROK: <http://ruskiymir.ru/en/publications/140144/>

3) Vladimir Poetin:

- Poetin. (2010). *Transcript of the TV Interview Prime Minister Vladimir Putin gave to CNN's Larry King*. Opgeroepen op 28 november, 2015, van Kremlin: <http://archive.premier.gov.ru/eng/events/news/13147/>
- Poetin. (2013a). *News Conference following the Russia-EU Summit*. Opgeroepen op 28 november, 2015, van Kremlin: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/18253>
- Poetin. (2013b). *Interview to Channel One and Associated Press news agency*. Opgeroepen op 28 november, 2015, van Kremlin: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/19143>
- Poetin. (2013c). *News Conference with President of Finland Sauli Niinistö*. Opgeroepen op 28 november, 2015, van Kremlin: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/18405>
- Poetin: (2013d). *Meeting with Representatives of Different Orthodox Patriarchates and Churches*. Opgeroepen op 28 november, 2015, van Kremlin: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/18942>
- Poetin: (2013e). *Press Statement and Answers to Journalists' Questions following Russian-Dutch Talks*. Opgeroepen op 28 november, 2015, van Kremlin: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/17850>
- Poetin. (2014a). *Press Statements and Answers to Journalists' Questions following Russian-Austrian Talks*. Opgeroepen op 28

november, 2015, van Kremlin:
<http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/46060>
 -Poetin. (2014b). *Meeting with Members of the Holy Synod and Representatives of the Local Orthodox Churches*. Opgeroepen op 28 november, 2015, van Kremlin:
<http://en.kremlin.ru/events/president/news/46247>
 -Poetin. (2014c). *Interview to Russian and Foreign Media*. Opgeroepen op 28 november, 2015, van Kremlin:
<http://en.kremlin.ru/events/president/news/20080>
 -Poetin. (2014d). *Vladimir Putin's Interview with Radio Europe 1 and TF1 TV Channel*. Opgeroepen op 28 november, 2015, van Kremlin: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/45832>

Secundaire bronnen

- Adriaens, P., & De Block, A. (2015). *Born this Way*. Tielt: Uitgeverij Lannoo.
- Agamben, G. (1998). *Homo Sacer*. Stanford: Stanford University Press.
- Agamben, G. (2005). *State of Exception*. Chicago: University of Chicago Press.
- Antonov, M. (2014). Conservatism in Russia and Sovereignty in Human Rights. *Review of Central and East European Law*, 39, 1-40.
- Austin, J. (1975). *How to do Things with Words*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bachkatov, N. (2012). L'Union Européenne et la Russie: entre Convergence et Méfiance. In S. Santander, *Puissances Emergentes: un Défi pour l'Europe* (pp. 313-334). Paris: Ellipses.
- Baer, B. J. (2002). Russian Gays/Western Gaze. *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 8 (4), 499-521.
- Balfour, R. (2006). Principles of Democracy and Human Rights: a Review of the European Union's Strategies towards its Neighbours. In S. Lucarelli, & I. Manners, *Values and Principles in European Union Foreign Policy* (pp. 114-129). London: Routledge.

- BBC. (2015, May 24). *Russia's Putin signs Law against 'Undesirable' NGOs*. Opgeroepen op Mei 31, 2015, van BBC: <http://www.bbc.com/news/world-europe-32860526>
- Belokurova, E. (2010). Civil Society Discourses in Russia: The Influence of the European Union and the Role of EU-Russia Cooperation. *European Integration*, 32 (5), 457-474.
- Bindman, E. (2013). The EU's Strategy on Economic and Social Rights in Russia: a Missed Opportunity? *East European Politics*, 29 (4), 461-478.
- Bodin, P.-A. (2013). Legitimacy and Symphony: on the Relationship between State and Church in post-Soviet Russia. In E. Namli, P.-A. Bodin, & S. Hedlund, *Power and Legitimacy: Challenges from Russia* (pp. 220-234). Londen: Routledge.
- Bryman, A. (2012). *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press.
- Burms, A. (2011). *Waarheid Evocatie Symbool*. Leuven: Uitgeverij Peeters.
- Butler, J. (1999). *Gender Trouble*. Londen: Routledge.
- Cavanaugh, M. (1995). *Biotheology: a New Synthesis of Science and Religion*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Chandler, D. (2002). *Semiotics: the Basics*. Londen: Routledge.
- Chebankova, E. (2013). Russian Fundamental Conservatism: in Search of Modernity. *Post-Soviet Affairs*, 29 (4), 287-313.
- Derrida, J. (1978). *Eperons*. Parijs: Flammarion.
- Doegin, A. (2014a). *Eurasian Mission*. Londen: Arktos.
- Doegin, A. (2014b). *Putin vs Putin: Vladimir Putin Viewed from the Right*. Londen: Arktos.
- Ekonomtsev, I. (2001). The Role of the Orthodox Church in the Formation of Russian Self-Consciousness. In K. Malfliet, & L. Verpoest, *Russia and Europe in a Changing International Environment* (pp. 133-144). Leuven: Leuven University Press.
- Elsner, R. (2014). The Russian Orthodox Church on the Values of Modern Society. In A. Krawchuk, & T. Bremer, *Eastern Orthodox Encounters of Identity and Otherness: Values, Self-Reflection, Dialogue* (pp. 169-175). New York: Palgrave MacMillan.
- Engström, M. (2014). Contemporary Russian Messianism and New Russian Foreign Policy. *Contemporary Security Policy*, 35 (3), 356-379.

- Esposito, R. (2008). *Bios: Biopolitics and Philosophy*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Essig, L. (1999). *Queer in Russia*. Durham: Duke University Press.
- Europees Parlement. (2012). *European Parliament Resolution of 24 May 2012 on the Fight against Homophobia in Europe (2012/2657(RSP))*. Brussel: Europese Unie.
- Europese Dienst voor Extern Optreden. (2015). *The EU and Human Rights in Russia*. Opgeroepen op Juni 7, 2015, van European External Action Service: http://eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/civil_society_dialogue/overview/index_en.htm
- Fawn, R. (2009). "Bashing About Rights": Russia and the "New" EU States on Human Rights and Democracy Promotion. *Europe-Asia Studies*, 61 (10), 1777-1803.
- Forsberg, T., & Herd, G. (2005). The EU, Human Rights, and the Russo-Chechen Conflict. *Political Science Quarterly*, 120 (3), 455-478.
- Foucault, M. (1976). *Histoire de la Sexualité I: la Volonté de Savoir*. Parijs: Gallimard.
- Foucault (2004). *Sécurité, Territoire, Population*. Parijs: Gallimard.
- Freire, M. R. (2012). Russian Foreign Policy in the Making: The Linkage between Internal Dynamics and the External Context. *International Politics*, 49 (4), 466-481.
- Galli, C. (2010). *Political Spaces and Global War*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Grossmann, V. (2013). *Alles Stroomt*. Bred: Uitgeverij De Geus.
- Haukkala, H. (2009). Lost in Translation? Why the EU has failed to influence Russia's Development. *Europe-Asia Studies*, 61 (10), 1757-1775.
- Haukkala, H. (2010). *The EU-Russia Strategic Partnership: The Limits of Post-Sovereignty in International Relations*. London: Routledge.
- Healey, D. (2001). *Homosexual Desire in Revolutionary Russia*. Chicago: University of Chicago Press.
- Healey, D. (2002). Homosexual Existence and Existing Socialism. *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 8 (3), 349-378.
- Hegel, G. W. (1970). *Grundlinien der Philosophie des Rechts*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.

- Holz hacker, R. (2013). State-sponsored Homophobia and the Denial of the Right of Assembly in Central and Eastern Europe: the Boomerang and the Ricochet between European Organizations and Civil Society to uphold Human Rights. *Law & Policy* , 35 (1-2), 1-28.
- Horvath, R. (2011). Putin's Preventive Counter-Revolution: Post-Soviet Authoritarianism and the Spectre of the Velvet Revolution. *Europe-Asia Studies* , 63 (1), 1-25.
- Hughes, J. (2007). *Chechnya: from Nationalism to Jihad*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Hunt, L. (2007). *Inventing Human Rights*. New York: W.W. Norton & Company.
- Huntington, S. (1996). *The Clash of Civilizations*. Londen: Simon & Schuster.
- Intergroup on LGBT Rights. (2014, October 29). *European Parliament Condemns Russian Clampdown on NGOs*. Opgehaald van The European Parliament's Intergroup on LGBT Rights: <http://www.lgbt-ep.eu/press-releases/european-parliament-condemns-russian-clampdown-on-ngos/>
- Jørgensen, M., & Phillips, L. (2002). *Discourse Analysis as Theory and Method*. Londen: Sage Publications.
- Johnson, J. E. (2014). Pussy Riot as a Feminist Project: Russia's Gendered Informal Politics. *Nationalities Papers* , 42 (4), 583-590.
- Kantorowicz, E. (1997). *The King's Two Bodies*. Princeton: Princeton University Press.
- Kazmina, O. (2014). The Russian Orthodox Church in a New Situation in Russia: Challenges and Responses. In A. Krawchuk, & T. Bremer, *Eastern Orthodox Encounters of Identity and Otherness: Values, Self-Reflection, Dialogue* (pp. 219-229). New York: Palgrave MacMillan.
- Keukeleire, S., & Delreux, T. (2014). *The Foreign Policy of the European Union*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Kochetkov, I. (2013). LGBT Persons in Russia: Pride, Prejudice and Political Populism. In Russian LGBT Network, *The Situation of Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender People in the Russian Federation* (pp. 4-5). Moskou: Russian LGBT Network.

- Kollman, K., & Waites, M. (2009). The Global Politics of Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Human Rights: an Introduction. *Contemporary Politics* , 15 (1), 1-17.
- Kon, I. (2010). Homophobia as a Litmus Test of Russian Democracy. *Russian Social Science Review* , 51 (3), 16-37.
- Kondakov, A. (2008). An Approach to the History of Sexual Minority Discrimination in Russia. *Sortuz* , 2 (2), 22-29.
- Kondakov, A. (2010). Heteronormativity of the Russian Legal Discourse. *Sortuz* , 4 (1), 4-23.
- Kondakov, A. (2013). Resisting the Silence: the Use of Tolerance and Equality Arguments by Gay and Lesbian Activist Groups in Russi. *Canadian Journal of Law and Society* , 28 (3), 403-424.
- Kondakov, A. (2011). Same-Sex Marriage inside the Closet: Deconstruction of Subjects of Gay and Lesbian Discourses in Russia. *Onati Socio-legal Series* , 1 (1), 1-37.
- Kozlovskaya, M. (2013). The Violation of Human Rights and Discrimination on the Basis of Sexual Orientation and Gender Identity in Russia. In Russian LGBT Network, *The Situation of Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender People in the Russian Federation* (pp. 18-31). Moskou: Russian LGBT Network.
- Kremlin. (2013a, Juni 30). *Amendments to the law protecting children from information harmful to their health and development*.
Opgeroepen op Juni 2, 2015, van Kremlin: <http://eng.kremlin.ru/acts/5660>
- Laclau, E. (1996). *Emancipation(s)*. Londen: Verso Books.
- Ledeneva, A. (2013). Russia's practical norms and informal governance: the origins of endemic corruption. *Social research* , 80 (4), 1135-1160.
- Lehmann, C. (2015, May 25). *Putin signs 'Undesirable BGOs' Bill into Law on the Grounds of Russia's National Security*. Opgeroepen op May 31, 2015, van Global Research: <http://www.globalresearch.ca/putin-signs-undesirable-ngos-bill-into-law-on-the-grounds-of-russias-national-security/5451655>
- Leslie, T. & Tilley, C. (2014, februari 11). *8 Things to know about Gay Rights in Russia and the Sochi Winter Olympics*. Opgeroepen op december 2, 2015, van ABC News: <http://www.abc.net.au/news/2014-02-06/russia-gay-rights-sochi-explained/5237926>

- Levada Centrum. (2013, 5 17). *Obshchestvennoe mnenie o gomoseksualistakh*. Opgeroepen op 11 6, 2014, van www.levada.ru: <http://www.levada.ru/17-05-2013/obshchestvennoe-mnenie-o-gomoseksualistakh>
- Lomagin, N. (2012). Interest Groups in Russian Foreign Policy: the Invisible Hand of the Russian Orthodox Church. *International Politics* , 49 (4), 498-516.
- Lucas, E. (2007a, July 29). *Sex for the Motherland: Russian Youths Encouraged to Procreate at Camp*. Opgeroepen op July 29, 2015, van Daily Mail: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-471324/Sex-motherland-Russian-youths-encouraged-procreate-camp.html>
- Lucas, E. (2007b, October 29). *The Kremlin's Useful Idiots*. Opgeroepen op September 29, 2015, van [Edwardlucas.com](http://www.edwardlucas.com): <http://www.edwardlucas.com/2007/10/29/diary-day-one/>
- Lukyanov, F. (2008). Russia-EU: the Partnership that went astray. *Europe-Asia Studies* , 60 (6), 1107-1119.
- Makarychev, A. (2008). Russia's Search for International Identity through the Sovereign Democracy Concept. *The International Spectator* , 43 (2), 49-62.
- Makarychev, A., & Medvedev, S. (2015). Biopolitics and Power in Putin's Russia. *Problems of Post-Communism* , 62, 45-54.
- Malek, M. (2013). Die aktuelle Konzeption der Aussenpolitik der Russischen Föderation: Inhalte und Probleme. *Zeitschrift für Aussen- und Sicherheitspolitik* , 6, 563-587.
- Malfliet, K. (2013). *De Russische rokade*. Tielt: Lannoo.
- Manalansan, M. (1997). In the Shadows of Stonewall: Examining Gay Transnational Politics and the Diasporic Dilemma. In L. Lowe, & D. Lloyd, *The Politics of Culture in the Shadow of Capital* (pp. 485-505). Durham: Duke University Press.
- Manners, I. (2002). Normative Powe Europe: a Contradiction in Terms? *Journal of Common Market Studies* , 40 (2), 235-258.
- Medushevsky, A. (2013). Conservative Political Romanticism in post-Soviet Russia. In E. Namli, P.-A. Bodin, & S. Hedlund, *Power and Legitimacy: Challenges from Russia* (pp. 169-189). Londen: Routledge.
- Morozov, V. (2002). Resisting Entropy, Discarding Human Rights. *Cooperation and Conflict* , 37 (4), 409-429.

- Morozov, V., & Rumelili, B. (2012). The External Constitution of European Identity: Russia and Turkey as Europe-makers. *Cooperation and Conflict* , 47 (1), 28-48.
- Mos, M. (2013). Conflicted Normative Power Europe: The European Union and Sexual Minority Rights. *Journal of Contemporary European Research* , 9 (1), 78-93.
- Namli, E. (2013). Powerful Rationality or Rationality of Power? In E. Namli, P.-A. Bodin, & S. Hedlund, *Power and Legitimacy: Challenges from Russia* (pp. 133-151). London: Routledge.
- Nemtsev, M. (2008). *How did a Sexual Minorities Movement Emerge in Post-Soviet Russia*. Saarbrücken: VDM Verlag.
- Neumann, I. (1998). Russia as Europe's Other. *Journal of Area Studies* , 6 (12), 26-73.
- O'Dwyer, C. (2012). Does the EU help or hinder Gay Rights Movements in Post-communist Europe? The Case of Poland. *East European Politics* , 28 (4), 332-352.
- Oldberg, I. (2014, April). Huntington's 'Clash of Civilizations' and Russia. *UI Brief* , 1-6.
- Panbianco, S. (2006). Promoting Human Rights and Democracy in European Union Relations with Russia and China. In S. Lucarelli, & I. Manners, *Values and Principles in European Union Foreign Policy* (pp. 130-146). London: Routledge.
- Persson, E. (2015). Banning 'Homosexual Propaganda': Belonging and Visibility in Contemporary Russian Media. *Sexuality & Culture* , 19, 256-274.
- Raad, v. (2013). *Guidelines to Promote and Protect the Enjoyment of all Human Rights by Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Intersex (LGBTI) Persons*. Brussel: Europese Unie.
- Raad, v. (2010). *Toolkit to promote and protect the enjoyment of all human rights by lesbian, gay, bisexual and transgender (LGBT) people*. Brussel: Europese Unie.
- Riabov, O., & Riabova, T. (2014). The Remasculinization of Russia? Gender, Nationalism, and the Legitimation of Power under Vladimir Putin. *Problems of Post-Communism* , 61 (2), 23-35.
- Romanova, T. (2009). Normative Power Europe: a Russian View. In A. Gerrits, *Normative Power Europe in a Changing World: A Discussion* (pp. 51-66). The Hague: Clingendael.
- Rousseau, J.-J. (1978). *Du contrat social*. Paris: Le Livre de Poche.

- Russell, J. (2007). *Chechnya: Russia's 'War on Terror'*. London: Routledge.
- Russia Today (2015, Oktober 23). *New Russian bill orders fines, arrest for public coming out as gay*. Opgeroepen op December 5, 2015, van Russia Today: <https://www.rt.com/politics/319466-new-russian-bill-orders-fines/>
- Rywkin, M. (2012). Russian Foreign Policy at the Outset of Putin's Third Term. *American Foreign Policy Interests* , 34, 232-237.
- Sakwa, R. (2008). 'New Cold War' or Twenty Years' Crisis? Russia and International Politics. *International Affairs* , 84 (2), 241-267.
- Sakwa, R. (2012). The Problem of 'the International' in Russian Identity Formation. *International Politics* , 49 (4), 449-465.
- Sakwa, R. (2014). *The Putin Redux*. London: Routledge.
- Sarajeva, K. (2013). "You know what Kind of Place this is, don't you?" An Exploration of Lesbian Spaces in Moscow. In C. Gdaniec, *Cultural Diversity in Russian Cities* (pp. 138-163). New York: Bergbahn Books.
- Schmitt, C. (2011). *Der Nomos der Erde*. Berlijn: Duncker & Humblot.
- Searle, J. (1970). *Speech Acts: an Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Simons, G. (2014). Russian Public Diplomacy in the 21st Century: Structure, Meaning and Message. *Public Relations Review* , 40, 440-449.
- Skinner, Q. (2002). *Visions of Politics: Regarding Method*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Soboleva, I., & Bakhmetjev, Y. (2015). Political Awareness and Self-Blame in the Explanatory Narratives of LGBT People amid the Anti-LGBT Campaign in Russia. *Sexuality & Culture* , 19, 275-296.
- Sozayev, V. (2013b). Legislation on the So-Called 'Promotion of Homosexuality among Minors' in the Russian Federation. In Russian LGBT Network, *The Situation of Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender People in the Russian Federation* (pp. 32-54). Moskou: Russian LGBT Network.
- Sozayev, V. (2013a). Russia in the 21st Century: a Culture War caused by Traditionalist Revanchism. In Russian LGBT Network, *The Situation of Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender People in*

- the Russian Federation* (pp. 6-17). Moskou: Russian LGBT Network.
- Sperling, V. (2012). Nashi Devushki: Gender and Political Youth Activism in Putin's and Medvedev's Russia. *Post-Soviet Affairs* , 28 (2), 232-261.
- Sperling, V. (2015). *Sex, Politics, and Putin: Political Legitimacy in Russia*. Oxford: Oxford University Press.
- Stella, F. (2014, Februari 8). *Agenda: Protest against Russia's anti-gay stance can play into Putin's hands*. Opgeroepen op Juli 29, 2015, van Herald of Scotland: <http://www.heraldscotland.com/comment/columnists/agenda-protest-against-russias-anti-gay-stance-can-play-into-putins-hands.23358490>
- Stella, F. (2013). Queer Space, Pride, and Shame in Moscow. *Slavic Review* , 72 (3), 458-480.
- Stella, F. (2012). The Politics of In/Visibility: Carving out Queer Space in Ul'yanovsk. *Europe-Asia Studies* , 64 (10), 1822-1846.
- Stella, F. (2007). The Right to be Different? Sexual Citizenship and its Politics in Post-Soviet Russia. In R. Kay, *Equal or Different? Gender, Equality and Ideology Under State Socialism and After* (pp. 146-166). Basingstoke: Palgrave.
- Stent, A. (2008). Restoration and Revolution in Putin's Foreign Policy. *Europe-Asia Studies* , 60 (6), 1089-1106.
- Stoeckl, K. (2014). *The Russian Orthodox Church and Human Rights*. Londen: Routledge.
- Sussex, M. (2012). Twenty Years after the Fall: Continuity and Change in Russian Foreign and Security Policy. *Global Change, Peace & Security* , 24 (2), 203-217.
- Swibel, J. (2009). Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Human Rights: the Search for an International Strategy. *Contemporary Politics* , 15 (1), 19-35.
- Tsygankov, A. (2013). *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Tsygankov, A., & Tarver-Vahlquist, M. (2009). Duelling Honors: Power, Identity and the Russia-Georgia Divide. *Foreign Policy Analysis* , 5 (4), 307-326.
- Underwood, A. (2011). The Politics of Pride: the LGBT Movement and Post-Soviet Democracy. *Harvard International Review* , Spring, 42-46.

- Wilkinson, C. (2014). Putting 'Traditional Values' into Practice: the Rise and Contestation of Anti-Homopropaganda Laws in Russia. *Journal of Human Rights*, 13, 363-379.
- Williams, K. (2012). *Imagining Russia: Making Feminist Sense of American Nationalism in US-Russia Relations*. Albany: State University of New York Press.
- Zherebyatyev, M. (2014). The Russian Orthodox Church's Interpretation of European Legal Values (1990-2011). In A. Krawchuk, & T. Bremer, *Eastern Orthodox Encounters of Identity and Otherness: Values, Self-Reflection, Dialogue* (pp. 207-215). New York: Palgrave MacMillan.
- Zorgdrager, H. (2013). Homosexuality and Hypermasculinity in the Public Discourse of the Russian Orthodox Church: an Affect Theoretical Approach. *International Journal of Philosophy and Theology*, 74 (3), 214-239.
- Zorkin, V. (2004, Augustus 10). *An Apologia of the Westphalian System*. Opgeroepen op November 28, 2015, van Global Affairs: http://eng.globalaffairs.ru/number/n_3371

9. Appendix: Tabellen met de frequentie van NVivo-codes

De software van NVivo laat toe om op te lijsten hoeveel paragrafen in elk document gewijd zijn aan elk van de variabelen. In deze appendix presenteer ik de tabellen waarop de discoursanalyse van de thesis gebaseerd is. Voor elke actoren presenteer ik eerst de binnenlandse variabelen van neotraditionalisme, vervolgens de buitenlandse variabelen met hun diplomatieke vertaling, en ten slotte de verwijzingen naar LHBT-kwesties, als die er zijn.

De Foreign Policy en Security Concepts

De studie van de binnenlandse variabelen omtrent neotraditionalisme levert het volgende resultaat op:

Tabel 1						
Binnenlandse politiek	2000 FPC	2000 NSC	2008 FPC	2009 NSC	2013 FPC	
1. Samenwerking met de ROK	0	0	5	0	4	
2. Muzhik mannelijkheid	0	0	0	0	0	
3. Nationalistische symboliek	0	1	2	5	1	
4. Pronatalisme	0	1	2	1	0	
5. Spirituele hernieuwing	2	10	2	7	3	
6. Thanatopolitiek	0	0	0	2	0	

Het eerste opvallende resultaat is dat de cijfers in het algemeen tamelijk laag liggen. Dat hoeft echter niet te verwonderen. De FPCs zijn, zoals de titel doet vermoeden, toegespitst op buitenlands beleid. De NSCs focussen bovendien ook sterk op buitenlandse aspecten en behandelen binnenlandse veiligheid vooral in algemene termen. Samenwerking met de ROK komt alleszins op in de FPCs vanaf 2008, *muzhik* mannelijkheid is afwezig, nationalistische symboliek kent een kortstondige populariteit in 2009, pronatalisme blijft constant op de achtergrond, spirituele hernieuwing blijft constant en is vooral in de NSCs belangrijk, en thanatopolitiek ten slotte wordt enkel in 2009 vermeld.

Dezelfde oefening op buitenlands domein levert de volgende resultaten:

Tabel 2						
	2000 FPC	2000 NSC	2008 FPC	2009 NSC	2013 FPC	
Neotraditionalistisch buitenlands beleid						
1. Roeping traditionele waarden te verdedigen	1	1	3	4	3	
2. Verspreiding van	1	1	8	1	9	

beschavingssymbolen					
3. Mannelijk buitenlands beleid	3	0	3	0	2
4. Demasculinisatie	3	1	2	2	3
5. Westerse buitenlandse agenten	0	1	2	3	2
6. Westerse vergetelheid van christelijk erfgoed	0	0	1	0	0
7. Westerse interventie als morele achteruitgang	0	1	4	2	3
8. Multipolariteit van beschavingen	0	0	8	0	11
Diplomatieke vertaling					
9. Roeping internationaal recht te verdedigen	8	3	15	3	17
10. Verspreiding van Ruslandgezinde actoren	6	1	12	2	18
11. Geopolitieke ondergang van het Westen	0	0	1	0	2
12. Politieke multipolariteit	4	3	4	4	5
13. Restauratie van soevereiniteit	6	5	7	4	8
14. Schending van soevereiniteit	6	3	5	1	6
15. Westerse interventies als politieke achteruitgang	8	7	14	5	14

In het neotraditionalistische domein gaan de variabelen omtrent traditionele waarden, civilisationele multipolariteit en nationalistische symbolen omhoog, het gevaar van buitenlandse agenten en demasculinatie, gecounterd door een mannelijk buitenlands beleid, blijven constant en er zijn nagenoeg geen verwijzingen naar een Westerse vergetelheid van het christendom. Als we de diplomatieke vertaling onder handen nemen, dan zien we dat alle variabelen in belang stijgen, behalve multipolariteit en de schending en restauratie van soevereiniteit, die constant blijven.

De Russisch Orthodoxe Kerk

NVivo toont in de binnenlandse beleidsvisie van de ROK dat coöperatie tussen Staat en Kerk, pronatalisme, spirituele vernieuwing en thanatopolitiek van groot belang zijn. Nationalistische symboliek is minder belangrijk en *muzhik* mannelijkheid helemaal niet.

Tabel 3	
	ROK
1) Coöperatie met de ROK	25
2) Muzhik mannelijkheid	0
3) Nationalistische symboliek	10
4) Pronatalisme	26
5) Spirituele vernieuwing	27
6) Thanatopolitiek	25

De neotraditionalistische visie op buitenlandse politiek en haar diplomatieke vertaling naast elkaar tonen dat het neotraditionalisme sterk meespeelt in de Kerkelijke kijk op de wereld. Zoals het schema hieronder aantoont, verschijnen de diplomatieke aspecten slechts sporadisch. Belangrijker zijn de nadruk op traditionele waarden en civilisationele multipolariteit in internationale politiek en de kritiek op het Westen als een factor van morele achteruitgang en vergetelheid van het Christendom.

Tabel 4			
Neotraditionalisme	ROK	Diplomatieke vertaling	ROK

1) Roeping traditionele waarden te verdedigen	43	1) Roeping internationaal recht te verdedigen	3
2) Verspreiding van beschavingssymbolen	1	2) Verspreiding van Ruslandgezinde actoren	0
3) Mannelijk buitenlands beleid	0	3) Geopolitieke achteruitgang van het Westen	2
4) Demasculinisatie	0	4) Politieke multipolariteit	2
5) Westerse buitenlandse agenten	1	5) Restauratie van soevereiniteit	2
6) Het Westen is het christelijk erfgoed vergeten	52	6) Schending van soevereiniteit	2
7) Westerse interventie als morele achteruitgang	61	7) Westerse interventie als politieke achteruitgang	7
8) Multipolariteit van beschavingen	27		

Voor LHBT-repressie zijn vooral de verwijzing naar de pervertering van de menselijke natuur, de besmettelijkheid van homoseksualiteit en de nadruk op een beschavingskeuze van belang. De analyse biedt de volgende cijfers:

Tabel 5	
	ROK
1) Decriminalisering op Europees verzoek	1
2) Perversie van de menselijke natuur	24
3) Homoseksualiteit is besmettelijk	11
4) Homoseksuelen als buitenlandse agenten	4
5) Link met pedofilie	4

6) Beschavingskeuze	10
7) Bron van depopulatie	3

Vladimir Poetin

De impact van het neotraditionalisme op Poetins binnenlandse politiek manifesteert zich vooral in het belang van *muzhik* mannelijkheid, maar de andere aspecten, zoals pronatalisme en spirituele vernieuwing komen ook af en toe aan bod.

Tabel 6	
	Poetin
1) Coöperatie met de ROK	3
2) Muzhik mannelijkheid	19
3) Nationalistische symboliek	3
4) Pronatalisme	6
5) Spirituele vernieuwing	4
6) Thanatopolitiek	1

In de buitenlandse politiek is er een relatief gelijkgaande mix van neotraditionalistische en diplomatiek meer verantwoorde aspecten. Vooral van belang zijn de roeping traditionele waarden te verdedigen, de verspreiding van beschavingssymbolen, Westerse buitenlandse agenten, de roeping internationaal recht te verdedigen en Westerse interventie als politieke achteruitgang. Andere factoren, zoals multipolariteit, spelen ook mee, maar demasculinisatie, het christelijk erfgoed en de verspreiding van Ruslandgezinde actoren, zijn afwezig.

Tabel 7			
Neotraditionalisme	Poetin	Diplomatieke versie	Poetin
1) Roeping traditionele waarden te verdedigen	9	1) Roeping internationaal recht te verdedigen	6
2) Multipolariteit van beschavingen	5	2) Verspreiding van Ruslandgezinde	0

		actoren	
3) Verspreiding van beschavingssymbolen	8	3) Geopolitieke achteruitgang van het Westen	2
4) Mannelijk buitenlands beleid	2	4) Politieke multipolariteit	3
5) Demasculinisatie	0	5) Restauratie van soevereiniteit	5
6) Westerse buitenlandse agenten	9	6) Schending van soevereiniteit	2
7) Het Westen is christelijk erfgoed vergeten	0	7) Westerse interventie als politieke achteruitgang	13
8) Westerse interventie als morele achteruitgang	4		

Poetins verwijzing naar LHBT-kwesties neemt vooral de vorm aan van een referentie aan depopulatie. Af en toe wordt ook de link gelegd met pedofilie, besmettelijkheid van homoseksualiteit en een beschavingskeuze:

Tabel 8	
	Poetin
1) Decriminalisering op Europees verzoek	0
2) Perversie van de menselijke natuur	0
3) Homoseksualiteit is besmettelijk	2
4) Homoseksuelen als buitenlandse agenten	0
5) Link met pedofilie	4
6) Beschavingskeuze	2
7) Bron van depopulatie	6

